

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Історичний факультет

Кафедра Східної Європи

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

до дипломної роботи

бакалавра

на тему: «Радянсько-фінська війна 1939-1940 років: причини виникнення та перебіг (до прориву лінії Маннергейма)»

Виконала: студентка IV курсу
денної форми навчання
напряму підготовки (спеціальності)
032 «історія та археологія»
Мельник Богдана Станіславівна

Керівник: доктор іст. наук, проф.
Волосник Юрій Петрович

Рецензент: канд. іст. наук., доц.
Єремєєв Павло Вікторович

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
Розділ 1 Причини виникнення війни. Плани сторін та стан їх збройних сил напередодні конфлікту.....	11
1.1 Відносини між СРСР та Фінляндією в 1930-ті роки	11
1.2 Міжнародна обстановка напередодні війни	19
1.3 Територіальні претензії СРСР до Фінляндії та підготовки до війни	23
Розділ 2. Бойові дії на радянсько-фінському фронті: листопад 1939 р. - початок лютого 1940 р.....	29
2.1 Напад СРСР на Фінляндію	29
2.2. Битва за Суомуссалмі	39
2.3 Удар фінської армії	44
ВИСНОВКИ	63
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	66
РЕЗЮМЕ.....	72

ВСТУП

Актуальність теми. Вивчення теми радянсько-фінської або «зимової» війни має актуальний характер. Радянсько-фінська війна 1939-1940 років, була важливою складовою Другої світової війни. Військовий конфлікт між Радянським Союзом та Фінляндією суттєво вплинув на подальші стосунки між обома країнами, а також на геополітичну ситуацію в Європі загалом. Ця війна мала далекосяжні військово-політичні наслідки, помітно вплинувши на подальший перебіг Другої світової війни, а також на розвиток воєнної стратегії і тактики ведення війни, прискоривши процес переозброєння збройних сил новітньою технікою.

Дана тема є актуальною з огляду її явно недостатнього вивчення у вітчизняній історіографії. З наукової точки зору радянсько-фінська війна є досить цікавим об'єктом дослідження, оскільки вона охоплює одразу кілька важливих питань, а саме передвоєнну дипломатію, політику великих країн та, власне, військову історію. Вивчення поставленої теми дає змогу краще зрозуміти політику того часу, а також ставлення світових і регіональних лідерів до проблем війни. Висвітлення даної проблеми має показати важливу роль міжнародної дипломатії в умовах передвоєнної політичної кризи 1939р., а також агресивну політику з боку СРСР щодо своїх сусідів.

Вивчення даної теми показує, як невелика північна країна, збройні сили якої були неспівставні з величезною армією загарбників, змогла дати відсіч агресору. У відстоюванні Фінляндії своєї незалежності відіграла важливу роль не тільки висока мотивація солдат фінської армії, але й лінія укріплень, котра носила назву «Лінія Маннергейма», що стала суттєвою перепорою для солдат червоної армії. Оборона відбувалась у суворих кліматичних умовах, коли температура падала до -30° та -40°C . Вивчення досвіду оборони Фінляндії під час «зимової війни» має неабияке значення і в умовах сучасної війни, розв'язаної проти України. Сказане вище й обумовлює актуальність даної теми.

Об'єкт та предмет дослідження; в даній дипломній роботі об'єктом дослідження є військовий конфлікт між СРСР та Фінляндією.

Предметом дослідження виступають причини виникнення війни, співвідношення сил сторін, перебіг бойових дій на радянсько-фінському фронті, стратегія і тактика протиборчих армій.

Хронологічні межі дослідження охоплюють кінець 1939р. - початок 1940р., тобто час від початку радянського вторгнення 30 листопада 1939 року і до початку операції з прориву лінії Маннергейма на початку лютого 1940р.

Територіальні межі дослідження; охоплюють тогочасну територію Фінляндії, а саме Ладозьке озеро, Карельський перешийок, Фінську затоку, Східну Карелію та Північну частину Фінляндії.

Мета дослідження-дослідити основні причини виникнення радянсько-фінської війни, а також перебіг бойових дій на радянсько-фінському фронті.

Завдання роботи:

- проаналізувати джерельну базу та історіографію проблеми;
- з'ясувати причини, що призвели до виникнення війни між Радянським Союзом та Фінляндією;
- показати співвідношення сил радянської та фінської сторін та їх військові плани;
- проаналізувати хід бойових дій на радянсько-фінському театрі війни;
- встановити причини воєнних невдач червоної армії на початку конфлікту.

Наукова новизна полягає у тому, що вперше було проаналізовано вплив війни на стан економіки обох країнах, сприйняття громадянами цих країн військового конфлікту; дістало подальший розвиток уявлення про роль тактико-технічних військових інновацій в ході наступальних та оборонних

операцій в даній війні та їх вплив на подальший хід бойових дій, а також ефективність використання сторонами зброї на війні.

Історіографія проблеми. Літературу з даної проблеми можна умовно розділити на три групи: 1) радянська історіографія; 2) сучасна українська історіографія; 3) західна література.

За досить довгий час з моменту закінчення війни було зроблено немало досліджень, котрі почали виходити з 1940 - х років по теперішній час. Однак лише деякі роботи вивчали проблему Фінляндії досить глибоко, на відміну від багатьох робіт, котрі досліджували Другу світову війну лише згадуючи радянсько-фінську лише як один з її елементів.

Серед робіт, котрі вивчали проблеми подій фінської кризи, були роботи західних дослідниць Елоїзи Енгл та Лаурі Паананена. Автори досить чітко висвітлили події, котрі відбувались під час радянсько-фінської війни, зокрема початок та перебіг бойових дій на радянсько-фінському фронті¹. Досить чітко висвітлювались події в роботі О. Юссіла, С Гентіля, Ю.Неваківі «Від Великого Князівства до сучасної держави: політична історія Фінляндії від 1809 р.»². В даній роботі представлена вся історія фінської держави, зокрема й події радянсько-фінської війни 1939-1940рр., а також розглянуті політичні аспекти, котрі цьому передували. Непогано розкрита тема в роботі Вехвіляйнена О. «Фінляндія в другій світовій війні: між Німеччиною і Росією»³. Дана робота демонструє перебіг Другої світової війни, та як Фінляндія опинилась у вирі Другої світової війни. Досить гарною є робота Ентоні Бівора «Друга світова війна»⁴. В своїй роботі він описує події, що відбувались в часи Другої світової війни, зокрема й побіжно про радянсько-фінський конфлікт.

¹ Радянсько-фінська війна. Прорив лінії Маннергейма 1939-1940. / Елоїза Енгл Лаурі Паананен, перекл. А. Стахно. Київ: «КНТ», 2024. 306 с.

² Від Великого Князівства до сучасної держави: Політ. історія Фінляндії від 1809 р.: Пер. з фін. /О. Юссіла, С Гентіля, Ю.Неваківі. К.: Унісерв, 2002. 407 с.

³ Вехвіляйнен О. Фінляндія в другій світовій війні: між Німеччиною і Росією / Олі Вехвіляйнен; [пер. з англ. Є. Лохіної]. К.: Темпора, 2010. 247 с.

⁴ Бівор Е. Друга світова війна /Пер. з англ. В. Горбатька. К.: Вид. група КМ-БУКС, 2022. 848 с.

Фундаментальна праця, котра висвітлює всю історію подій, як до початку радянсько-фінської війни так й під час її перебігу - це робота Семиряги М. «Таємниці сталінської дипломатії. 1939-1941»⁵. В даній роботі досить детально представлені та проаналізовані події, котрі відбувались під час багаторазових перемовин між СРСР та Фінляндією, що згодом призвело до війни, також в даній роботі висвітлюються й боєві дії, котрі відбувались між двома країнами. Змістовною роботою, є дослідження Б.Соколова «Таємниці фінської війни»⁶, яке аналізує події цієї війни, зокрема й втрати обох сторін, прорахунки радянського військово-політичного керівництва тощо.

Також є досить ґрунтовною робота сучасного дослідника М.Солоніна «25 червня: червона дурість чи агресія?»⁷. Автор змістовно проаналізував відносини між СРСР та Фінляндією, починаючи з революційних подій 1917 року та закінчуючи подіями війни 1941-1944 року. Значна частина його роботи присвячена «зимовій війні».

Також слід згадати напрацювання радянського історика І.Овсяного «1939: останні тижні миру.»⁸, що описує складні політичні ігри західної дипломатії в останні тижні мирного життя світу напередодні Другої світової війни.

Вітчизняні напрацювання з даної історичної проблеми досить скромні. Відзначимо змістовну працю О.Божко «Хроніка бойових дій 44-ї Київської Червонопрапорної стрілецької дивізії у радянсько-фінляндській війні 1939-1940 рр.»⁹. В даній роботі досліджено бойові дії, котрі вела Київська 44-та Червонопрапорна дивізія на Раатській дорозі та її трагічну долю.

⁵ Семиряга М. Тайны сталинской дипломатии. 1939-1941. М.: Высш. Шк., 1992. 303с.

⁶ Соколов Б. В. Тайны финской войны. М: Вече, 2000. 416 с.

⁷ Солонін М. С. 25 червня: дурість чи агресія? / перекл. О. В. Черевко. Харків: Фоліо, 2022. 540 с.

⁸ Овсяный И. Д. 1939: последние недели мира. М.: Политиздат, 1981. 319 с.

⁹ Божко О. Хроніка бойових дій 44-ї Київської Червонопрапорної стрілецької дивізії у Радянсько-фінляндській війні 1939-1940 рр. В кн.: Україна-Фінляндія: зб. наук. статей. К. Гельсинкі, 1999. 368 с.

Змістовною також є стаття В.А.Гриневича «Радянсько-фінляндська війна 1939-1940», «Зимова війна» 1939-1940»,¹⁰ яка аналізує події, безпосередньо пов'язані з фінською кризою та бойовими діями. До списку вітчизняної історіографії, котрі вийшли за останні десятиліття, слід віднести роботи А. Трубайчука та В.Козлітіна, які тою чи іншою мірою торкаються різних проблем «Зимової війни».

Загалом же слід зазначити, що у вітчизняній історіографії названа тема ще не отримала належної розробки.

Аналіз джерельної бази. Події радянсько-фінської війни знайшли відображення в документах особистого походження, зокрема в мемуаристиці. Серед найбільш об'ємних та докладних праць з означеної теми спогади маршала Фінляндії Карла Густава Маннергейма та генерала Сійласуо Ялмарі.

Карл Густав Маннергейм у своїх «Спогадах»¹¹ розкриває багато подробиць перебігу радянсько-фінляндської війни. Зокрема, констатує ролі окремих політичних діячів у розв'язанні війни, увиразнює ставлення Німеччини й Скандинавії, а також країн, що простягнули руку допомоги. З погляду безпосереднього учасника Маннергейм транслює своє бачення подій – передумови їх виникнення, перебіг та певні наслідки. Політик намагається дати відповіді на чисельні запитання, що незмінно виникають у дослідників та поціновувачів історії. Зокрема, феномен подвигу фінського народу, котрий не дивлячись на свої, здавалося б, скромні людські й військові ресурси, зміг подолати навалу армії, що в кілька разів переважала потужністю як в живій силі так і в озброєнні. Маннергейм приходить до висновку, що війні передув негативний досвід вибудовування відносин між СРСР та Фінляндією,

¹⁰ Гриневич В.А. Радянсько-фінляндська війна 1939-1940, «Зимова війна» 1939-1940 // Енциклопедія історії України: У 10 т. / Редкол.: В.А. Смолій (голова) та ін. К. : Наук. думка, 2012. Т. 9: П-С. 2012. С. 121-122. ; Трубайчук А. Друга світова війна. Коротка історія. К.:Наук. думка, 1995. 192 с.; Козлітін В.Д. Друга світова війна 1939-1945рр. Харків:РА, 2001. 336с.

¹¹ Маннергейм, Карл Густав. Спогади. у 2 т. / пер. з фін. Юрій Зуб. 2-е вид. Київ: Видавництво Наш формат, 2024. Т. 2. 368 с.

вважаючи, що її можливо було уникнути шляхом поступок фінляндського керівництва на перемовинах з Радянським союзом у 1939 році.

Сійласвуо Ялмарі у книзі «Бої за Суомуссалмі»¹² також з позиції безпосереднього учасника подій об'єктивно й без прикрас висвітлює неприємні факти дійсності та подробиці перебігу бойових дій під час радянсько-фінляндської війни. Зокрема, й гірку участь бійців радянської 44-ї стрілецької дивізії, у складі якої були, переважно, українці.

Загальну політичну картину світу вельми детально описував британський прем'єр-міністр В. Черчилль у книзі «Спогади про другу світову війну»¹³. Політик згадував події, що відбувались у період з 1920-х до 1945 року. Кілька сторінок книги присвячено фінському питанню. Зокрема дана оцінка намірам радянського керівництва, веденню оборонних дій фінських військ, особливостям військової допомоги Фінляндії, якій він щиро симпатизував. Також слід згадати мемуари К.Мерецькова¹⁴, одного з радянських воєначальників-учасників «зимової війни та спогади М.С.Хрущова, що проливають світло на дії вищого радянського керівництва під час «зимової війни».

Важливу роль при написанні бакалаврської роботи відіграли тематичні збірки опублікованих документів¹⁵. Збірки містять різного роду документи: донесення, накази військового командування, повідомлення тощо.

Важливе місце при написанні бакалаврської роботи посідають статистичні джерела. Зокрема, заслуговує на увагу історико - статистичне дослідження, що присвячено підрахунку втрат у Другій світовій війні¹⁶.

¹² Сійласвуо Ялмарі, Бої за Суомуссалмі / пер. з фін. Денис Ковальов і Оксана Поліщук; наук. ред. укр. Київ: Вид. Денис Ковальов, 2024. 192 с.

¹³ Вінстон Черчилль. Спогади про Другу світову війну. Т. I. / пер. з англ. П. Тарашука К.: Вид Жупанського, 2024, 496 с.

¹⁴ Мерецьков К. А. На службе народу. 5-е изд. М.: Политиздат, 1988. 447 с.; Хрущев Н.С. Воспоминания. Избранные фрагменты. М.: Вагриус, 1997. 511 с.

¹⁵ Советско-финская война 1938-1940 гг. Хрестоматия/ред.-сост. А.Тарас. Минск: Харвест, 1999. 464 с. ; СССР – Германия. 1939-1941. Секретные документы /Под ред. Ю.Г. Фельштинского. М.: ЭКСМО, 2011. 384 с.

¹⁶ Гриф секретности снят. Потери Вооруженных сил СССР в войнах, боевых действиях и военных конфликтах. М.: Воениздат, 1993. 415 с.

Видання містить інформацію щодо втрат червоної та фінської армії під час «Зимової війни».

Методологія та методи дослідження. Дослідження базується на принципах історизму, об'єктивності та системності, визнаними представниками різних шкіл. Також був використаний міждисциплінарний підхід: використано елементи політології, міжнародних відносин, військової історії.

Принцип історизму дозволив вивчити події радянсько-фінської війни в контексті світових подій першої половини XX ст.

Принцип об'єктивності надає змогу вивчити події періоду кінця 1939 - початку 1930-х років без упередженості, розглядаючи їх як такі, що розгорталися під впливом геополітичних факторів.

Принцип системності допоміг дослідити політичні та військові події радянсько-фінської війни як певну систему пов'язаних між собою елементів і підсистем.

Під час дослідження були використані як загальнонаукові методи дослідження (синтез і аналіз, узагальнення і абстракція тощо), так і спеціальні історичні методи:

Історико - системний метод надав змогу дослідити війну між СРСР та Фінляндією не як окремий військовий конфлікт, а як важливий компонент подій, котрі відбувались на початковому етапі Другої світової війни.

Історико – генетичний метод. Цей метод дав змогу дослідити причини походження даного конфлікту, вивчити його історичні витоки. Також даний метод дозволив простежити, як накопичувалися передумови конфлікту, а також як відбувалися зміни в підготовці та проведенні військових операцій.

Історико-порівняльний метод дозволив зробити співставлення двох протиборчих армій, виявити різницю в їх озброєнні, підготовці, стратегії і тактиці, керуванні бойовими операціями.

Проблемно – хронологічний метод. Даний метод дозволяє дослідити ключові етапи перебігу радянсько-фінської війни від її початку наприкінці 1939 року до прориву «лінії Маннергейма».

Статистичний метод дозволив дослідити співвідношення сил протиборчих сторін та порівняти їхні армії між собою, як за кількістю людей так й за кількістю їхнього військового озброєння.

Використання вищеназваних методів дозволило розкрити поставлену в бакалаврській роботі мету.

Структура роботи: робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку джерел і літератури, резюме (загальний обсяг – 72 с.).

Розділ 1. Причини виникнення війни. Плани сторін та стан їх збройних сил напередодні конфлікту.

1.1. Відносини між СРСР та Фінляндією в 1930-ті роки

Після жовтневого перевороту 1917 року Фінляндія вийшла зі складу Російської імперії та здобула свою незалежність. На чолі держави став Карл Густав Маннергейм. Фінське керівництво побоювалось, що агресивні наміри в бік Фінляндії з боку Росії все ще зберігались¹⁷.

В ті часи, коли фіни відносились до Російської імперії, політика Романових по відношенню до Фінляндії трохи відрізнялась від установленної практики колонізації. Фінська мова отримала визнання, оскільки фіни були лояльні до російського царату. Така ситуація продовжувалась до XIX століття, аж доти, доки Микола II почав іншу політику по відношенню до Фінляндії. Наприкінці XIX століття ним було видано маніфест про те, що він, як самодержець, буде змінювати фінські закони. Фіни розцінили це як віроломство, адже обіцянку поважати фінське внутрішнє законодавство, котру давав Микола II вступаючи на престол, було порушено. Такі дії Миколая II фіни сприйняли як державний переворот¹⁸.

Незалежність Фінляндської Республіки радянська Росія визнала 31 грудня 1917 року, а протягом наступного тижня 1918 року її незалежність визнали ще сім країн – Франція, Швеція, Греція, Німеччина, Норвегія, Данія та Швейцарія¹⁹. Фінляндія не бажала знатися ні з більшовицькою владою, ні з її противниками, в той час як нова Росія мріяла бачити цю мальовничу країну у комуністичній рясі. І не просто мріяла, а активно допомагала фінським комуністам готувати повстання.

Невдовзі, в травні 1918 року розпочалась перша радянсько-фінська війна, причиною якої стала складана економічна і політична ситуація в

¹⁷ Солонін М. С. 25 червня: дурість чи агресія? / Марк Семенович Солонін; перекл. О. В. Черевко; — Харків: Фоліо, 2022. — С. 25-26

¹⁸ Трегуб Г. Історик Тімо Вігавайнен: радянсько-фінська війна є чи не найголовнішою подією в нашій національній історії, 2012 URL: <https://tyzhden.ua/istoryk-timo-vihavajnen-radiansko-finska-vijna-ie-chy-ne-najholovnishoiu-podiieiu-v-nashij-natsionalnij-istorii/>

¹⁹ Лук'янюк В. Цей день в історії Незалежність Фінляндії URL: <https://www.jnsm.com.ua/h/1206P/>

країні, чим скористалися фінські соціал-демократи та російські більшовики, здійснивши державний переворот²⁰. За лічені години прихильники більшовизму заволоділи півднем країни й столицею. Уряду довелося тікати до міста Вааси. На допомогу фінам під час громадянської війни в Фінляндії прийшли німці, й до листопада 1918 року Фінляндія перебувала під німецьким впливом. Не було сенсу спокійно спостерігати як Фінляндія перетворюється на комуністичну, якщо видався шанс зробити її пронімецькою. Королем Фінляндії було обрано Карла Фрідріха, котрий приходився родичем німецькому імператору. Коли німецькі війська покинули територію Фінляндії, фіни вирішили зробити президентську форму правління²¹.

У боротьбі за свободу багато шведів, котрі жили в Фінляндії, допомогли фінам відстояти свою незалежність. Вони пішли захищати Фінляндію від червоної навали та боролись за незалежність Фінляндії. Керував даним повстанням Карл Густав Маннергейм²².

Війна закінчилася підписанням Тартуського мирного договору в жовтні 1920 року. Більшовицька Росія визнала кордоном з Фінляндією давній митний кордон Російської імперії з Великим князівством Фінляндським, крім того, втратила незамерзаючий порт Ліінахамарі в Петсамо за Полярним колом і доступ до міжнародних вод Фінської затоки. Незважаючи на мирну угоду, відносини між державами залишалися напруженими – більшовики всіяко підтримували фінських комуністів у спробі помститися, особливо під час робітничого повстання, відомого як "свиняче повстання" 1922 року на

²⁰ Лук'янюк В. Цей день в історії Незалежність Фінляндії URL: <https://www.jnsm.com.ua/h/1206P/>

²¹ Пилипенко В. Шлях до процвітання URL <https://tyzhden.ua/shliakh-do-protsvitannia/>

²² Махун С. Громадянська війна у Фінляндії: як Маннергейм потопив у крові заколот червоних і росіян URL <https://news.telegraf.com.ua/ukr/kultura/2024-01-27/5830143-gromadyanska-viyna-u-finlyandii-yak-mannergeym-potopiv-u-krovi-zakolot-chervonikh-i-rosiyan>

півночі Фінляндії²³. Протягом тривалого часу фіни згадували війну 1918 року, яку одні називали громадянською, а інші Визвольною²⁴.

З 1920-1930-х країна розбудовувалась та розвивалась як самостійна республіка. В 1921 році вступив в силу закон про загальну освіту, наступного – про загальний військовий обов'язок. У зовнішній політиці держава взяла курс на співпрацю з сусідніми державами, що виникли після розпаду царської Росії. Фінляндія переживала економічне піднесення, постійно підвищувався рівень життя²⁵.

У 1930-х роках Фінляндія, поряд за Швецією, Норвегією і Данією, проголосила курс на нейтралітет і конформізм²⁶.

Однак після отримання незалежності протягом 20 років відносини між Фінляндією і Радянським Союзом не були простими. Керівництво СРСР не хотіло визнавати Фінляндію як суверенну державу. І хоча Тартуський договір був продовжений на 10 років, Фінляндія не мала ілюзій щодо великодержавних амбіцій Й. Сталіна, який неодноразово підкреслював, що незалежність Фінляндії була «надана» і що Радянський Союз поки що буде «терпіти» «незалежну державу». В той час репресивна політика Й. Сталіна стосовно своїх громадян навіювала страх не лише на Фінляндію, а й на всі світові держави. Насильницька колективізація, голодомор, депортація малих народів, зокрема карелів, викликала зрозумілу реакцію обурення у цивілізованому суспільстві. Відомо стало й про дискримінацію осіб фінської та карельської національностей в усіх сферах життя. Закривалися фіномовні школи, друковані видання. У 1938 році було ліквідовано спілку письменників Карелії. Всі, хто ставав на захист власної культури оголошувалися

²³ Радянсько-фінська війна (1939-1940) URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Радянсько-фінська_війна_\(1939—1940\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Радянсько-фінська_війна_(1939—1940))

²⁴ Зимові війни: як Фінляндія зупинила наступ СРСР, в якому загинули тисячі українців URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-50431418>

²⁵ Пилипенко В. Шлях до процвітання, 2009 URL: <https://tyzhden.ua/shliakh-do-protsvitannia/>

²⁶ Радянсько-фінська війна (1939-1940) URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Радянсько-фінська_війна_\(1939—1940\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Радянсько-фінська_війна_(1939—1940))

великофінськими або буржуазними націоналістами, і, більше того - агентами фінської й німецької розвідок²⁷.

У 1932 році між Радянським Союзом та Фінляндією було підписано договір про ненапад, котрий подовжили до 1945 року. Проте фінське керівництво хотіло убезпечити свою державу в повній мірі, тому почало зводити оборонні рубежі та фортифікаційні укріплення на випадок війни з СРСР. Цей проєкт назвали «лінією Маннергейма»²⁸.

Ще до початку Другої світової війни Скандинавський півострів набув важливого стратегічного значення для воюючих сторін через геополітичне положення між протиборчими сторонами Великобританією, Німеччиною та Радянським Союзом. Всі вони намагалися використовувати півострів як плацдарм на свою користь. Великобританія та Франція як союзники могли б використовувати його для загрози німецьким військово-морським силам, економічним центрам Північної Німеччини, транспортування сировини зі Швеції та Фінляндії, а також військово-морському виходу з Баренцева та Балтійського морів до Атлантичного океану, створюючи небезпеку північно-західним регіонам Радянського Союзу. Для Німеччини півострів був важливим як плацдарм для постачання залізної руди зі Швеції, морської блокади західних ворогів, контролю над торговими шляхами з радянських портів до Великобританії. Для Радянського Союзу цей плацдарм надавав можливість загрожувати Німеччині з півночі, порушуючи традиційний спосіб поставок сировини зі скандинавських країн, заважаючи їх діям на морі проти Великобританії і Франції²⁹.

Слід зазначити, що в ті роки в Фінляндії існувала воєнізована організація шюцкор, окремі представники якої висували претензії щодо радянської території. Це була свого роду територіальна армія мирного часу. Однак, зрозуміло, що така невелика й, в цілому, доволі неконфліктна

²⁷ Jacobson M. The Diplomacy of the Winter War. Cambridge: Harvard University Press, 1961. P. 63-64.

²⁸ Радянсько-фінська війна (1939-1940) URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Радянсько-фінська_війна_\(1939—1940\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Радянсько-фінська_війна_(1939—1940))

²⁹ Радянсько-фінська війна (1939-1940) URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Радянсько-фінська_війна_\(1939—1940\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Радянсько-фінська_війна_(1939—1940))

миролюбна Фінляндія не мала наміру напасти на СРСР. Та й не могла б, з суто об'єктивних причин. Адже сили були вочевидь нерівними. Між тим, уряд СРСР не виключав можливості використання фінської території в антирадянській агресії, тим більше, що Фінляндія виявляла тенденцію до зближення з західними державами, особливо з гітлерівською Німеччиною, намагаючись заручитися підтримкою інших країн у вирі нестабільних відносин з Радянським союзом та можливої військової загрози з його боку. Натомість, уряд СРСР плекав надію захоплення Фінляндії ще з 1936 року. Саме тоді було прийнято рішення про переселення певної кількості цивільних громадян з Карельського перешийка, щоб звільнити територію для побудови там оборонних споруд³⁰.

Не дивлячись на протистояння Фінляндія – СРСР мав місце й розвиток дипломатичних відносин. У лютому 1937 року до Москви прибув міністр закордонних справ Фінляндії Рудольф Холсті. Розмови Холсті з наркомом закордонних справ СРСР М. Литвиновим зводилися до узгодження можливості мирного співіснування між двома країнами, а також зміцнення й розвитку дружніх відношень при умові взаємного прагнення до цього. Однак представник фінського уряду не зміг відповісти на провокаційне питання присутнього на зустрічі К. Ворошилова про позицію Фінляндії щодо вірогідності використання її як плацдарму для агресії проти Радянського Союзу з боку якої б то не було третьої держави. Річ утім, що у Москві стало відомо про посилення лояльних настроїв щодо Німеччини серед офіцерів фінської армії й не тільки. Необережні висловлювання тодішнього президента Фінляндії П. Свінгувуда проти СРСР, безумовно, спрацювали не на користь фінів. Такі обставини провокували постійну напруженість між двома державами. До того ж, плани фінського уряду щодо ремілітаризації Аландських островів в обхід зобов'язань по міжнародній конвенції 1921 року, безпосередньо торкалися інтересів СРСР³¹.

³⁰ Willmott H. P. World War II. New York: Dorling Kindersley Pub 2012. P. 45-46

³¹ Sharon L. World war II Day by Day. London; New York: Dorling Kindersley Pub. 2001. P. 68-69

Задля того, щоб втримати ситуацію під контролем, керівництво Радянського Союзу 14 квітня 1938 року запропонувало фінському уряду перемовини й направило секретаря радянського посольства, в минулому досвідченого розвідника Бориса Ярцева в Гельсінкі для зустрічі з міністром закордонних справ Фінляндії Рудольфом Холсті. На перемовинах, що мали конфіденційний характер, був озвучений намір СРСР щодо сумісної розробки заходів з укріплення безпеки морських і сухопутних підступів до Ленінграду та кордонів Фінляндії. Під час зустрічі міністру було запропоновано всебічну допомогу з боку Радянського союзу. Йшлося про вірогідність нападу Німеччини на СРСР з фінської території. В разі ж передбачуваного розгортання бойових дій безпосередньо на території Фінляндії, Ярцев запропонував підтримку з боку Червоної Армії за умови відходу радянських військ після закінчення війни. Уряд СРСР, як виявилось, також не виключав можливості й прони́мецького перевороту у самій Фінляндії. Проте, фінське керівництво заперечувало можливість розвитку подібної ситуації. Зрозуміло, що СРСР прагнув гарантій про непідтримку Фінляндією Німеччини у разі її нападу на Радянський союз. Однак, яких саме гарантій – не уточнювалось. Натомість Ярцев виніс пропозицію укласти військову угоду, що вступала би в дію за умови безпосередньої агресії з боку Німеччини³². Пізніше була висунута пропозиція щодо письмової угоди, в якій би уряд Фінляндії пообіцяв чинити опір німецьким військам, погодившись прийняти військову допомогу з боку Радянського Союзу. Крім того, дозволив би маневри військово-морського флоту біля берегів Фінляндії та будівництво військово-морської та військово-повітряної баз на острові Суурсаарі. Такі умови були висунуті як гарантія недоторканості Фінляндії та готовність підписання вигідної торгівельної угоди. Перемовини, що тривали кілька місяців, ні до чого не призвели. Фіни відмовилися від «привабливих» пропозицій радянської держави, оскільки вбачали в них порушення своїх прав на самовизначення. До того ж, вони були дещо здивовані

³² Семиряга М. Тайны сталинской дипломатии. 1939-1941. М.: Высш. Шк., 1992. С. 144-145

дипломатичним статусом А. Ярцева, вважаючи його політиком нижчої ланки, котрий незрозумілим чином дозволив собі безпосередньо звернутися до міністра Фінляндії з сумнівними пропозиціями³³.

Тим не менш, 11 серпня 1938 року фіни розробили так звану чернетку нової фінсько-радянської угоди, в якій були такі слова: «уряд Фінляндії...не дозволяє будь-якій іноземній державі використовувати Фінляндію як базу агресії проти Радянського Союзу». До того ж, фіни вказували, що СРСР буде надано письмову згоду про готовність Фінляндії чинити опір німецькій агресії в обмін на радянську військову допомогу. Однак, СРСР хотів щоб Фінляндія вже не мала статус нейтральної держави, а стала союзником Радянського Союзу. Отже, 29 серпня 1938 року міністр оборони Фінляндії А. Каяндер сформулював та передав разом з міністром фінансів В. Таннером відповідь фінів, де вони відхиляли надані пропозиції радянського уряду, спираючись на те, що це може порушити фінський суверенітет, а також, що це порушує політику нейтралітету не тільки Фінляндії, а й інших скандинавських держав³⁴.

У жовтні 1938 року радянський уряд запропонував нове рішення: щоб сама Фінляндія побудувала на Суусаарі військові бази, а у випадку німецької агресії прийняла допомогу СРСР. Ця пропозиція також була відхилена³⁵.

Час спливав, радянський уряд висував все нові й нові пропозиції, більшість з яких зводилася до вимог підтримки СРСР у разі нападу Німеччини, дозволу введення контингенту червоної армії в якості військової допомоги та довгострокової оренди островів у Фінській Затоці в обмін на гарантії недоторканості. Фіни не сходили із своїх усталених позицій, продовжуючи не погоджуватись, і перемовини кожного разу закінчувалися нічим³⁶.

³³ Семиряга М. Тайны сталинской дипломатии. 1939-1941. М.: Высш. Шк., 1992. С. 142-144.

³⁴ Галушка А. Брайлян Є. Змова диктаторів. Поділ Європи між Гітлером і Сталіним 1939–1941 — С. 75-76

³⁵ Trotter W. R. A frozen hell: The Russo-Finish winter war of 1939-1940. New York: Algonquin Books of Chapel Hill, 1991. P. 32-33

³⁶ Wuorinen J.H. Finland and World War 1939-1944/ New York: The Ronald Press Company, 1948. P. 63-64

Врешті, навесні 1939 року до Гельсінкі прибув колишній посол у Фінляндії Б. Штейн, уповноважений проводити перемовини на ґрунті минулих радянських умов. Цього разу він заручився підтримкою маршала Г. Маннергейма, який погодився з тим, що острови у Фінській затоці не є надто цінними, щоб захищати їх в разі військової агресії. Однак Б. Штейн висунув і нові вимоги – щоб Фінляндія поступилася певною територією на Карельському перешийку в обмін на більшу у Радянській Карелії. Подібна пропозиція видалася надто підозрілою і 6 квітня 1939 р. Б. Штейн повернувся до СРСР ні з чим. Після того обидві держави вдалися до підготовки військових заходів. СРСР наступальних, Фінляндія – оборонних. Продовжилося будівництво так званої лінії Маннергейма. У СРСР тим часом перевіряли готовність військ Ленінградського військового округу до вірогідного озброєного конфлікту з Фінляндією. Командарм К. Мерецков, котрий командував ЛВО із ситуації, що склалася, зробив висновок про нібито наступальні плани фінів на Карельському перешийку, вбачаючи навіть наміри вдарити по Ленінграду. Навесні 1939 року до Карельського перешийку навідався К. Ворошилов та наказав посилити бойову готовність і скласти план евакуації цивільних громадян у разі чого³⁷.

Після мюнхенських подій 1938 року фінські політики зацентрували увагу на тому, що слід розпочати активне оновлення власних збройних сил. 19 вересня 1939 року, тобто менше ніж через три тижня після її початку Фінляндія заявила про свій нейтральний статус у Другій світовій війні³⁸.

5 жовтня 1939 року керівництво СРСР запросило на переговори фінську делегацію, котра звернулась за підтримкою до Британії, Німеччини, США та Швеції. Вже 8 жовтня 1939 року міністр закордонних справ Ельяс Еркко сказав радянському постпреду в Гельсінкі Дерев'янському, що ні про яке підписання угоди про ненапад мова йти не може. 12 жовтня 1939 року розпочались московські переговори між СРСР і Фінляндією. СРСР

³⁷ Edwards. R. The Winter War: Russia's Invasion of Finland, 1939-1940. New York: Pegasus Books, 2009. P. 117-118

³⁸ Галушка А. Брайлян Є. Змова диктаторів. Поділ Європи між Гітлером і Сталіним 1939–1941 — . С 73-74

підтримував ремілітаризацію Аландських островів фінською армією, чинний радянсько-фінляндський пакт про ненапад доповнювався статтею про взаємні зобов'язання не вступати в союзи один проти одного³⁹.

Слід підкреслити, що відносини між Радянським Союзом і Фінляндією значно погіршилися після укладання угоди Молотова-Ріббентропа, за якою Фінляндія була віднесена до "сфери впливу" Радянського Союзу. Після того, як Радянський Союз разом з нацистською Німеччиною знищили польську державу в 1939 році, і на прохання Радянського Союзу було підписано угоду про "взаємодопомогу" з балтійськими державами, взаємини між СРСР та Фінляндією стали ще більш напруженими⁴⁰.

Вже у вересні 1939 року радянські війська почали зосереджуватися на радянсько-фінському кордоні. Штаб Червоної армії почав планувати війну з Фінляндією. Згідно з цими планами, Червона армія повинна була одним потужним ударом розгромити фінську армію і за кілька днів окупувати всю територію країни⁴¹.

Перед початком війни СРСР зосередив на кордоні з Фінляндією близько 400 тис. військових, 1915 гармат, 1500 танків і до 1000 бойових літаків⁴².

Фінська армія на момент початку війни налічувала близько 265 тис. військових, 422 польові гармати, 122 протитанкових гармат, 26 танків та 270 бойових літаків⁴³.

1.2. Міжнародна обстановка напередодні війни

Розвиток подій в світі вимагав якомога більшої пильності до всього що відбувається. З 1935 року розпочалось загострення відносин між великими

³⁹ Галушка А. Браїлян Є. Змова диктаторів. Поділ Європи між Гітлером і Сталіним 1939–1941 — С. 42-43

⁴⁰ Галушка А. Браїлян Є. Змова диктаторів. Поділ Європи між Гітлером і Сталіним 1939–1941 — С. 76-77

⁴¹ Солонін М. С. 25 червня: дурість чи агресія? / Марк Семенович Солонін; перекл. О. В. Черевко; — Харків: Фоліо, 2022. — С. 56-57

⁴² . Макаренко А. 71 рік Зимовій війні. Як у карельських снігах загинула елітна українська дивізія, 2010 URL: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2010/11/30/6773/>

⁴³ . Макаренко А. 71 рік Зимовій війні. Як у карельських снігах загинула елітна українська дивізія, 2010 URL: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2010/11/30/6773/>

світовими державами. 5 березня 1935 року Німеччина оголосила про створення «Люфтваффе», а 16 березня 1935 року в країні була оголошена загальна військова повинність. Німці порушили Версальський мир, котрий було підписано після поразки Німецької імперії в першій світовій війні.

Перед початком радянсько-фінської війни, у 1939 році світ перебував в серйозній політичній та військовій напруженості.

В Німеччині на початку 1930-х років до влади прийшла націонал-соціалістична партія, яка підпорядкувала собі владу у 1933 році. Саме з моменту приходу до влади нацистів та їх очільника Адольфа Гітлера, в країні почалось активне переозброєння армії та розширення території Німеччини.

Згодом у 1938 році відбувся аншлюс Австрії.

Після того як Німеччина окупувала Австрію, розпочався тиск на Чехословаччину. В Чехословаччині були проблеми з національними меншинствами й Гітлер досить сильно зіграв на цьому. Це стосувалось судетської частини Чехословаччини. В даному регіоні країни перебувала велика частина німців, котрі сильно впливали на політику Чехословаччини. Гітлер хотів перекласти майбутній збройний конфлікт на керівництво держави⁴⁴.

У тому ж 1938 році була підписана Мюнхенська угода, котра давала дозвіл на анексію Німеччиною частини Чехословаччини. Угода була підписана між Німеччиною, Великобританією, Францією та Італією. Договір передбачав відторгнення від Чехословаччини і передання Німеччині в термін з 1 до 10 жовтня Судетської області. Учасники Мюнхенської угоди гарантували нові чехословацькі кордони проти неспровокованої агресії⁴⁵. Але вже у 1939 році Німеччина окупувала всю країну.

Слід зазначити, що навесні 1939 року в Москві розпочалися тристоронні переговори між СРСР, Великобританією та Францією. В серпні

⁴⁴ Мокрик Р. Мюнхенський договір 1938: зрада напередодні війни, 2020 URL: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2020/09/30/158187/>

⁴⁵ Мараєв В. Мюнхенська змова і доля України, 2024 URL <https://uain.press/articles/myunhenska-zmova-i-dolya-ukrayini-957388>

були проведені консультації між військовими місіями з підготовки військового договору між СРСР, Францією та Великобританією на випадок вторгнення Німеччини.

Тристоронні переговори з питання про проходження радянських військ через Польщу, в разі німецького вторгнення, зазнали невдачі. Британські та французькі офіційні особи не спромоглися переконати Польщу погодитися на ці умови. Польські офіційні особи відмовили радянським військам у дозволі на в'їзд на територію Польщі.

В серпні 1939 року Німеччина та СРСР почали розглядати останні деталі економічної угоди та обговорювати політичну угоду. А 19 серпня 1939 року було підписано торговельну угоду між Німеччиною і СРСР, що мала далекосяжні наслідки для обох сторін.

23 серпня 1939 року міністри закордонних справ Німеччини та СРСР Ріббентроп і Молотов підписали німецько-радянську угоду про ненапад, відому як Пакт Молотова-Ріббентропа, та додаткові секретні протоколи до неї. В секретному протоколі йшлося про поділ Європи на сфери впливу між Німеччиною та СРСР⁴⁶.

Через декілька днів після його підписання Німеччина нападе на Польську республіку, а згодом і СРСР виступить проти Польщі. У Бресті відбудеться спільний радянсько-німецький військовий парад. Територіальний поділ Польщі між СРСР і Німеччиною буде завершено в кінці вересня 1939 року підписанням договору про дружбу і кордон між нацистською Німеччиною та СРСР⁴⁷.

Після цього Німеччина розпочала активізувала воєнні дії проти Великобританії та Франції. СРСР оголосив ці країни агресорами, а

⁴⁶ Пастівничий М. Пакт Молотова-Ріббентропа. Що це таке і яке його значення для нас? 2022 URL: <https://surma.com.ua/200-pakt-molotova-ribbentropa-shcho-ce-take-i-iake-iogo-znachennia-dlia-nas.html>

⁴⁷ Edwards. R. The Winter War: Russia's Invasion of Finland, 1939-1940. New York: Pegasus Books, 2009. P. 31-32

комуністичним партіям Англії та Франції було доручено критикувати уряди своїх країн щоб змусити укласти мирну угоду з Німеччиною⁴⁸.

З вересня 1939 року по червень 1941 року СРСР продовжував залишатись фактично невоюючим союзником Німеччини, постачаючи їй необхідну сировину, матеріали та інформацію для ведення воєн в Європі і підготовки німецьких солдат, також СРСР та Німеччина показували один одному свої новітні розробки військової техніки⁴⁹.

Вже в літку 1939 року Німеччина розпочала стягувати свої воєнні сили на кордони з Польською республікою. 31 серпня 1939 року Гітлер видав наказ про початок бойових дій проти Польщі, при цьому звинувативши Францію та Англію, що начебто через них розпочалась війна. 1 вересня 1939 року німецькі війська розпочали масоване бомбардування Польської республіки та перетнули кордон. У самої Польщі не було достатньо сил для протидії німецьким збройним силам, до того ж, німецькі війська розробили нову тактику під назвою «блискавична війна», і вже за два тижні просунулись на досить велику частину польської землі. Після нищівних поразок від німецьких збройних сил, 17 вересня 1939 року був прорваний кордон Польської республіки з боку СРСР. На простори Польщі ввірвалась Червона армія. Сподівань на те, що західна спільнота зможе ефективно допомогти Польській республіці вже не залишилось, і 27 вересня Варшава капітулювала, а її керівництво було вимушене емігрувати. Самі ж бойові дії на території Польщі тривали ще до 6 жовтня 1939 року. Після того, як під натиском вермахту та Червоної армії Польська республіка втратила свою незалежність та була поділена між Німеччиною та СРСР, розпочався так званий поділ сфери впливів на Європейському континенті між Німеччиною та СРСР, а також розпочалась Друга світова війна⁵⁰.

⁴⁸ Wuorinen J.H. Finland and World War 1939-1944/ New York: The Ronald Press Company, 1948. P. 29-30

⁴⁹ Trotter W. R. A frozen hell: The Russo-Finish winter war of 1939-1940. New York: Algonquin Books of Chapel Hill, 1991. P. 93-94

⁵⁰ Галушка А. Брайлян Є. Змова диктаторів. Поділ Європи між Гітлером і Сталіним 1939–1941 — С. 43-44

Розподіливши сферу поділу у Східній Європі, СРСР хотів встановити контроль над країнами Балтії (Латвією, Литвою та Естонією), змусивши їх підписати договір про взаємодопомогу та надати дозвіл на розміщення радянських військових баз. Відповідні угоди було підписано з кожною з прибалтійських держав, і вже за деякий час в країнах Балтії почали розгортатись військові бази СРСР⁵¹.

1.3. Територіальні претензії СРСР до Фінляндії та підготовки до війни

Наприкінці 1939 року між СРСР та Фінляндією були досить загострені відносини. Завдяки підписаному в серпні 1939 року пакту Молотова та Ріббентропа, котрий уклали Радянський Союз та Німеччина, фіни потрапили до зони впливу СРСР, що створило нестабільну ситуацію між двома країнами⁵².

СРСР прагнув захопити значну частину фінської території. Радянська влада такі поступки пояснювала тим, що необхідно було відтягнути кордон подалі від Ленінграду, до того ж, керівництво СРСР наполягало на наданні ВМФ СРСР права на якірну стоянку в затоці Лаппоох'я, та здачі в оренду СРСР на 30 років півострова Ханко як військово-морську базу. Окрім того, передати СРСР острови Лавансаарі, Гогланд, Сейскарі, Великий та Малий Тютярссаарі, Бйорке, частину Карельського перешийку від села Ліуппа до південного кінця міста Койвісто, а також західну частину півостровів Рибачий та Середній. За це СРСР передавав Фінляндії територію в районі Ребола та Порос глухі ділянки Карелії. Також сторони повинні були роззброїти свої фортифікації на Карельському перешийку⁵³.

⁵¹ Wuorinen J.H. Finland and World War 1939-1944/ New York: The Ronald Press Company, 1948. P. 40-41

⁵² Edwards. R. The Winter War: Russia's Invasion of Finland, 1939-1940. New York: Pegasus Books, 2009. P. 52-53

⁵³ Trotter W. R. A frozen hell: The Russo-Finish winter war of 1939-1940. New York: Algonquin Books of Chapel Hill, 1991. P. 112-113

В листопаді 1939р. розпочався третій раунд переговорів, де фінська делегація підтвердила свою позицію стосовно островів Фінської затоки, дала згоду перенести кордон на Карельському перешийку до форту Інно, але категорично відмовилась від оренди півострова Ханко та інших радянських пропозицій. На останньому спільному засіданні делегацій 9 листопада 1939 року вже було всім зрозуміло, що сторони залишились на своїх позиціях, і 13 листопада 1939 року фінська делегація залишила Москву⁵⁴.

Для Сталіна було важливо вирішувати всі стратегічні проблеми шляхом переговорів, тиску та гри з дипломатичною силою. Коли цей метод виявився неефективним, Радянський Союз перейшов до стадії відкритого збройного протистояння з Фінляндією⁵⁵.

Як згадував К.Мерецков, у другій половині липня його викликали до Москви. Й. В. Сталін та К. Є. Ворошилов заслухали запропонований ним план прикриття кордону та контрудару щодо Фінляндії у разі її нападу на СРСР. План схвалили, порадивши здійснити контрудар у максимально стислий термін. Коли Мерецков припустив, що кількох тижнів на операцію такого масштабу не вистачить, йому зауважили, що він виходить з можливостей ЛВО, а слід враховувати сили Радянського Союзу загалом. Мерецков спробував заперечити, пов'язавши його з можливістю участі в антирадянській провокації разом з Фінляндією інших країн. На що отримав відповідь, що про це думає не лише він, і попередили, що на початку осені Мерецкову знову доведеться доповідати про те, як здійснюється план оборонних заходів⁵⁶.

Радянський Союз, готуючись до війни з Фінляндією, усвідомлював, що це буде сильний супротивник, тому військове керівництво СРСР розпочало підготовку військової операції на території Фінляндії заздалегідь. Вже 5 жовтня 1939 року комісар закордонних справ СРСР В'ячеслав Молотов подзвонив фінському послу задля того, аби повідомити йому новину, що

⁵⁴ Галушка А. Браїлян Є. Змова диктаторів. Поділ Європи між Гітлером і Сталіним 1939-1941 — С. 77-78

⁵⁵ Галушка А. Браїлян Є. Змова диктаторів. Поділ Європи між Гітлером і Сталіним 1939-1941 — С. 78-79

⁵⁶ Мерецков К. А. На службе народу.— 5-е изд.— М.: Политиздат, 1988.— 447 с.: С. 79

влада Радянського Союзу має намір поговорити з керівництвом Фінляндії на предмет обговорення «деяких політичних питань». Після запитання посла, що саме він хоче обговорити, Молотов навідріз відмовився відповісти, але захотів аби вище керівництво Фінляндії прибуло до Москви якомога швидше⁵⁷.

Військове керівництво СРСР вже досить непогано підготувалося до вторгнення на територію Фінляндії. Розвідкою Фінляндії було виявлено підготовку Радянського Союзу до можливої війни проте, вище керівництво фінської держави навіть не здогадувалось про весь масштаб навислої над ними загрози. 30 грудня 1938 року заступник начальника Генштабу РСЧА комдив Смородінов надіслав військовій раді Ленінградського військового округу директиву для проведення «окружної оперативної гри» із залученням до неї військової ради і керівного складу штабу Уральського військового округу. Умови обстановки цієї «гри» були сформульовані так: «Задля того, аби убезпечити Ленінград, перша та друга армії північного фронту за підтримки ЧБФ та Ладозької флотилії розвивають наступальну операцію основним напрямком на Вііпурі, Сан-Міхель». Розроблений матеріал по грі наказано було надати в Генштаб до 1 квітня 1939 року⁵⁸.

Виходячи з досвіду польської кампанії, виявилось, що «дії танкових корпусів показали складність управління і його громіздкість», а «окремі танкові діяли краще і мобільніше», пропонувалося розформувати управління 4 танкових корпусів, скоротити тили в танкових бригадах і скасувати стільно-кулеметні бригади і стрілецько-кулеметні батальйони танкових бригад. Передбачалося створення 16 танкових бригад, що мають на озброєнні 238 танків БТ, 16 бригад по 238 танків Т-26, 3 бригади по 117 танків Т-28 та 38 танків БТ та 1 бригаду у складі 32 танків Т-35 та 85 танків А-20. Крім того, створювалися 10 легкотанкових полків та 4 мотоциклетні батальйони. У

⁵⁷ Солонін М. С. 25 червня: дурість чи агресія? / Марк Семенович Солонін; перекл. О. В. Черевко; — Харків: Фоліо, 2022. — С. 59-60

⁵⁸ Солонін М. С. 25 червня: дурість чи агресія? / Марк Семенович Солонін; перекл. О. В. Черевко; — Харків: Фоліо, 2022. — С. 60-61

військовий час передбачалося мати 17 танкових бригад БТ, 25 – Т-26, 3 – Т-28 та 1 – Т-35, у яких налічувалося б 11 085 танків. У мирний час штатна чисельність танкових військ встановлювалася в 105 086 осіб та 8 201 танк⁵⁹.

Військові РСЧА розпочали реорганізацію свої військ. Така ж політика проводилась й в інших родах військ, кавалерії та артилерії.

Тим часом, готувалась до можливого вторгнення й Фінляндія. На початку 20-х років XX століття проєкт «лінії Маннергейма» ще не отримував достатньо коштів для його побудови. Однак, вже в 1930-х роках розпочалось активне будівництво фортів та батарей на Карельському перешийку. Станом на 1939 рік на «лінії Маннергейма» була зведена 101 бетонна будівля⁶⁰.

Для Фінляндії був форпостом був Карельський перешийок. Завдяки Термопілам він утворював щільну браму між Фінською затокою та Ладозьким озером, де найвужча ділянка була завширшки тільки 70 кілометрів. Маннергейм побачив гарну місцевість, котра могла бути придатною для оборони. Оскільки озера та болота ділили перешийок на тіснини, місцевість було легко захищати⁶¹.

Що було написано в пакті Молотова та Ріббентропа Маннергейм не знав, тому йому було досить складно оцінити ситуацію. Ходили різні чутки про те, що Німеччині було надано право окупації Аланд, а Росія просунеться в глиб території Фінляндії лише до певної межі. Фінам було видно те, як провозили залізну руду з Лулео до портів Німеччини, а маршрут пролягав саме повз Аланд, тому відхиляти думку про те, що в пакті Молотова та Ріббентропа була закладена така деталь, теж не слід було відкидати. Не дивлячись на все це, фінам слід було бути насторожі, та організовувати оборону Аландів. У батареях, котрі були розташовані на архіпелагу,

⁵⁹ Мельтюхов М. И. Упущенный шанс Сталина. Советский Союз и борьба за Европу: 1939–1941. – М.: Вече, 2000. (Документы, факты, суждения) С. 140-141

⁶⁰ Солонін М. С. 25 червня: дурість чи агресія? / Марк Семенович Солонін; перекл. О. В. Черевко; — Харків: Фоліо, 2022. — С. 76-77

⁶¹ Солонін М. С. 25 червня: дурість чи агресія? / Марк Семенович Солонін; перекл. О. В. Черевко. — Харків: Фоліо, 2022. — С. 78-79

оголосили повну бойову готовність. Їх оборону було підсилено одним піхотним полком, котрий зняли зі східного фронту⁶².

Головний удар від Червоної армії фінли очікували на Карельському перешийку. Через те, що довкола Фінляндії були озера, єдину ймовірну наступальну операцію можливо було проводити тільки вузькими ділянками суші. Фінське командування планувало зупинити війська червоноармійців в центральній частині «лінії Маннергейма» та на річці Вуокса. Було припущення, що на цій ділянці фронту могла зібратись величезна кількість військ противника, котрих війська фінської армії могли оточити та розбити. За деякий час до початку війни, фінські власті відселили мирних мешканців з прикордоння, аби убезпечити їх в разі початку гарячої фази війни. Оскільки вже було зрозуміло, що війна все ж таки невідворотна, це було правильним рішенням з боку фінського керівництва⁶³.

Отже, після більшовицької революції 1917 року, Фінляндія відокремилась від Росії та стала незалежною державою. Радянська держава однак не полишила своїх спроб повернути Фінляндію до складу новоствореного СРСР. Це спровокувало першу фінсько-радянську війну у 1918 році, що закінчилась підписанням Тартуського мирного договору та встановленням певних кордонів. У 1932 році був укладений новий договір про ненапад між Фінляндією та СРСР, котрий мав тривати до 1945 року. Однак, фінли, не маючи довіри до підписаних угод, почали зводити лінію оборонних укріплень на Карельському перешийку. Оскільки територія Фінляндії була досить вигідною позицією для виходу в Балтійське море, фінське керівництво не відкидало думки про можливе військове вторгнення з боку СРСР.

⁶² Солонін М. С. 25 червня: дурість чи агресія? / Марк Семенович Солонін; перекл. О. В. Черевко. — Харків: Фоліо, 2022. — С. 82-83

⁶³ Солонін М. С. 25 червня: дурість чи агресія? / Марк Семенович Солонін; перекл. О. В. Черевко. — Харків: Фоліо, 2022. — С. 92-93

Радянське керівництво тривалий час намагалося досягти своїх цілей за допомогою дипломатичних інструментів. Під час зустрічей керівництво СРСР пропонувало Фінляндії фінансову та економічну допомогу задля того, аби Фінляндія не уклала договір з Німеччиною. Фінляндія прагнула переконати радянську сторону, що ніхто не буде використовувати її внутрішні води для нападу на Радянський Союз. І хоча СРСР певний час намагався перетворити фінів на своїх союзників, фінський уряд незмінно відхиляв надану пропозицію, посиляючись на те, що це порушить їх суверенітет та політику нейтралітету.

Після початку Другої світової війни СРСР запропонував Фінляндії підписати пакт про ненапад, але фінське керівництво, побоюючись можливих негативних наслідків, відхилило дану пропозицію. Відтак, відносини між СРСР та Фінляндією стрімко загострювались.

Радянський Союз, отримавши внаслідок укладення пакту Молотова-Ріббентропа 1939р. свою сферу впливу, вже у вересні 1939 року почав готувати плани нападу та стягувати війська до кордонів. Фінський уряд, спостерігаючи це, намагався вести подальші переговори з керівництвом СРСР, однак переговори не принесли бажаного результату, і обидві сторони стали готуватися до війни.

Розділ 2. Бойові дії на радянсько-фінському фронті: листопад 1939 р. - початок лютого 1940 р.

2.1. Напад СРСР на Фінляндію

За день до вторгнення 29 листопада 1939 року ситуація довкола кордону Фінляндії стала досить напружена. Фінські військові були приведені до бойової готовності для відбиття військ РСЧА вразі порушення кордону⁶⁴.

Незадовго до початку подій на Північному фронті керівництвом СРСР був відданий наказ про здійснення провокації на кордоні солдатами червоної армії для того, щоб в керівництва більшовистської імперії з'явився привід для вторгнення на територію Фінляндії та повного її окупування. Провокація була здійснена в місті Майніла. Червоноармійці обстріляли з артилерії власні позиції, в результаті чого було вбито та поранено кілька військових. Після цього інциденту в Москву було викликано фінського посла та передано інформацію про те, що на кордоні сталася провокація, в результаті чого було вбито та поранено кілька військовослужбовців РСЧА. Генералові Кирилу Панасовичу Мерецкову, командуючому на той момент 7-ю армією РСЧА, було віддано наказ про підготовку до вторгнення у Фінляндію⁶⁵.

29 листопада 1939 року В. Молотов оголосив по радіо про нібито вороже ставлення уряду Фінляндії до Радянського Союзу, що змушує вжити негайні заходи із забезпечення державної безпеки. Рано вранці 30 листопада радянські війська по всьому кордону СРСР з Фінляндією розпочали бойові дії. Користуючись непрофесіоналізмом і несумлінністю фінської розвідки, червона армія змогла непомітно підтягти до кордонів 2000 польових гармат, з більшої частини яких того ранку було відкрито вогонь. В той же час з Кронштадта почала обстріл фінської території потужна далекобійна берегова артилерія, а з військових баз Естонії літаки здійснили нальоти на міста, у тому числі й на Гельсінкі. Далі, за сигналом ракет, рушила піхота. Тисячі

⁶⁴ Сійласвуо Ялмарі, Бої за Суомуссалмі / пер. з фін. Денис Ковальов і Оксана Поліщук; наук. ред. укр. Вид. Денис Ковальов. – Київ: 2024. – С. 49-51

⁶⁵ Радянсько-фінська війна. Прорив лінії Маннергейма 1939-1940. / Елоїза Енгл Лаурі Паананен, перекл. А. Стахно. Київ: «КНТ», 2024. С. 37-38

озброєних російських вояк перетнули річку Раяйокі. За ними пішли танки. Давлячи все на своєму шляху й поливаючи вогнем малочисельні сили фінських прикордонників, танки прокладали шлях полчищам солдат червоної армії. Так виглядало жахливе віроломне вторгнення СРСР, яке тоді здавалося справжньою катастрофою. Фінські прикордонники від безсилля гірко шуткували, запитуючи одне одного, де ж знайти місце в невеличкій Фінляндії, щоб поховати всю цю навалу радянських військ... Отже, весь кордон опинився у вогні. Прикордонні містечка й хуторці миттєво були розбиті вщент. І хоча в екстреному порядку цивільна влада взялася за евакуацію їх мешканців – було надто пізно. Следствием її невіри у початок війни, недбалості й бездіяльності стало потрапляння у радянський полон близько чотирьох тисяч цивільних громадян – людей похилого віку, жінок, дітей⁶⁶.

Очевидці з моторошністю згадували, як чудовий сонячний зимовий день перетворився на жахіття: гул літаків, вибухи бомб, кулеметні черги та виття сирен. Вчитель однієї з гельсинських шкіл, що була розташована неподалік від міського цвинтаря, за допомогою старшого учня вивів школярів на територію кладовища, наказавши заховатися за деревами та надгробками. Коли скінчився повітряний наліт, всі побачили зруйнований будинок поруч із цвинтарем й чоловіка, котрий йшов з тілом маленької дівчинки на руках. Малеча стала однією з дев'яноста шести жертв, що загинули того дня⁶⁷.

На момент вторгнення РСЧА мала значну перевагу над фінською армією в авіації та артилерії, не кажучи вже про кількість піхоти, котра стояла біля кордонів та готова була за наказом вищого керівництва перетнути кордон. Частини РСЧА також були зосереджені в Естонії. В Естонії, до того ж, базувались ВПС РСЧА, що готувались наносити удари по південній частині Фінляндії.

⁶⁶ Семиряга М. И. Тайны сталинской дипломатии. 1939-1941. – М.: Высш. Шк., 1992. – С. 56-57

⁶⁷ Edwards. R. The Winter War: Russia's Invasion of Finland, 1939-1940. New York: Pegasus Books, 2009. P. 71-72

В перші тижні війська Червоної армії мали значну перевагу в артилерії та авіації, приблизно в 3,5-4 рази⁶⁸.

Столиця Фінляндії м. Гельсінкі з перших днів війни піддалась бомбардуванню з повітря. Зокрема, потерпав центр міста, летовище Малмі та робітничі райони. Невеликі військово-повітряні сили фінляндії робили все можливе для того щоб припинити бомбардування радянськими літаками⁶⁹. Зокрема на самому початку війни відзначився капітан військово-повітряних сил Фінляндії Ейно Лююкканен, який в перші дні збив чотири ворожі бомбардувальники. Три тисячі радянських бомбардувальників і винищувачів з екіпажами були безжально кинуті у жерло війни. Наспів навчені льотчики не могли скласти конкуренцію досвідченим фінським. І хоча напередодні війни військово-повітряні сили Фінляндії отримали у невеликій кількості новітні винищувачі «Фоккер-DXXL» та бомбардувальники «брістоль-бленхейм», фіни все одно програвали у кількості і якості бойових машин. Здебільшого держава мала у розпорядженні лише 162 застарілих літаки в той час як на озброєнні у советів був великошвидкісний бомбардувальник «ДБ-3» (дальній бомбардувальник) з вантажопідйомністю в одну тонну, бомбардувальник «СБ-2» (рос. «скоростной» бомбардувальник) на прізвисько «катюшка», винищувачі «І-15», що пройшли бойові випробування в Іспанії та Манчжурії. В хід йшли також розвідувальні літаки «Р-5», так звані біплани⁷⁰.

Повітряні сутички мали свою специфіку, що кардинально відрізнялася від наземних. Тут погано екіпіровані й незвичні до жорстких морозів червоноармійці замерзали, в той час як добре вдягнені та пристосовані до свого суворого клімату фінські воїни мали змогу відігрітися у підготовлених завчасно бліндажах. Натомість повітряні російські екіпажі злітали зі

⁶⁸ Газін В.П., Копилов С.А. Новітня історія країн Європи та Америки 1918 -1945 рр.: Підручник для студентів вищих навчальних закладів. — 2-е видання, доповнене, перероблене. — Київ, 2003. — С. 353-354

⁶⁹ Радянсько-фінська війна. Прорив лінії Маннергейма 1939-1940. / Елоїза Енгл Лаурі Паананен, перекл. А. Стахно. Київ: «КНТ», 2024. С. 103-105

⁷⁰ Edwards. R. The Winter War: Russia's Invasion of Finland, 1939-1940. New York: Pegasus Books, 2009. P. 103-104

спеціально обладнаних надійних і зручних естонських баз, повертаючись після бойових завдань в тепло. Фінські ж льотчики не мали такої можливості. Нерідко авіа базою для них слугували покинуті будівлі або наспіх натягнуті намети, де замість гарячої їжі екіпажі перебивалися бутербродами та кавою з термосів. Часто і такої можливості не було. Тому за будь-якої погоди бійці просто чергували, сидячи на крилах своїх літаків. Ночами ж, при світі ліхтарів, льотчики змушені були ремонтувати свої бойові машини. Адже доводилося злітати й керувати ними при дуже низькій температурі, що дуже ускладнювало зльоти. Не вистачало потужності для відриву від земної поверхні, та й зліт з непрогрітим двигуном нічого доброго в польоті не обіцяв. Проблеми були й з маслом, що заливається в маслобак двигуна. При сильних морозах воно має властивість замерзати. Тому кожного разу його зливали, а перед вильотом заливали знову. Додаткову проблему створювали літаки, що мали звичайні колесні шасі, замість лиж. Отже посадка в глибокий сніг була ще однією складною задачею. І хоча авіаційне озброєння та облаштування льотного складу червоної армії мало очевидну перевагу – це не рятувало повітряну армаду від точного вогню фінських винищувачів. Історія зберегла імена героїчних повітряних бійців. Лейтенант Сарванто, зокрема, за п'ять хвилин повітряного бою збив шість російських бомбардувальників! У старшини Пюютсії сім збитих літаків на рахунку. Всього ж за час Зимової війни було знищено 240 радянських літаків. Фінляндія ж втратила 62⁷¹.

На Карельському перешийку 7-ма армія РСЧА перетнула кордон та почала проривати лінію Маннергейма. Війська РСЧА їхали колоною один за одним за для того, щоб уникнути застрягання в снігах. Проте, дана тактика не допомогла, й на дорогах утворились довжелезні затори, а снігопад завадив просуванню артилерії. Танки загрузли в болотах. Через снігопад та завчасно

⁷¹ Trotter W. R. A frozen hell: The Russo-Finish winter war of 1939-1940. New York: Algonquin Books of Chapel Hill, 1991. P. 131-133

заміновані шляхи фінськими військами, війська РСЧА збивались зі шляху та підривалились на мінах⁷².

Карл Густав Маннергейм зосередив свою увагу на залізничних станціях Суомуссалмі, Салла та Хірінсалмі де була загроза захоплення цих станцій та майбутнього використання цього залізничного шляху військами РСЧА⁷³.

Перед початком вторгнення керівництво Радянського Союзу не передбачало перебіг війни, чи то вона скінчиться швидко, чи війна буде довгою, тому запаси боєприпасів та пального, котрі накопичувались в Карелії, були мінімальними⁷⁴.

Одразу ж після початку війни керівництво СРСР оголосило про створення «фінського народного уряду» у місті Терійокі. Це прикордонне містечко було захоплене в перші години війни й керівництво СРСР, не втрачаючи часу, швидко створило фальшивий уряд, котрий підпорядковувався СРСР. Керівництво складалось з комуністів-емігрантів на чолі з Отто Куусіненем. Вони проголосили «Демократичну Республіку Фінляндію». Новоспечений уряд запросив від імені нового керівництва допомогу та підтримку від Червоної армії для того, щоб війська РСЧА допомогли фінському народові возз'єднатись з мешканцями Східної Карелії в одній незалежній фінській державі⁷⁵.

Як писала газета «Правда», 1 грудня 1939 року голова Народного Уряду та міністр закордонних справ Фінляндії Отто Куусінен звернувся до Президії Верховної Ради РСР з офіційною заявою про утворення Народного уряду Фінляндії та запропонував встановити дипломатичні відносини між Фінляндською Демократичною Республікою та Радянським Союзом.

⁷² Радянсько-фінська війна. Прорив лінії Маннергейма 1939-1940. / Елоїза Енгл Лаурі Паананен, перекл. А. Стахно. Київ: «КНТ», 2024. С. 57-58

⁷³ Радянсько-фінська війна. Прорив лінії Маннергейма 1939-1940. / Елоїза Енгл Лаурі Паананен, перекл. А. Стахно. Київ: «КНТ», 2024. С. 64-66

⁷⁴ Солонін М. С. 25 червня: дурість чи агресія? / Марк Семенович Солонін; перекл. О. В. Черевко; Харків: Фоліо, 2022. С. 68-69

⁷⁵ Вехвіляйнен О. Фінляндія в другій світовій війні: між Німеччиною і Росією / Олі Вехвіляйнен; [пер. з англ. Є. Лохіної]. К.: Темпора, 2010. С. 112-113

Президія Верховної Ради СРСР ухвалила визнати Народний уряд Фінляндії та встановити дипломатичні відносини між Союзом РСР та Фінляндською Демократичною Республікою⁷⁶.

Тим часом бойові дії продовжувались й набирали оберти. 6 грудня 1939 року стрілецькі частини РСЧА змогли форсувати річку Тайпален-йоки. Протилежний бік, до якого мали намір дістатись війська, був сильно укріплений та являв собою суцільну фортецю⁷⁷.

Радянські воєначальники планували завершити війну за пару тижнів і провести парадний марш у Гельсінкі, зробивши подарунок на день народження Сталіну 21 грудня⁷⁸.

Радянські літаки скидали на голови мешканців Фінляндії не лише бомби, а й листівки з закликом до припинення спротиву та переходу на сторону «визволителів». Це був психологічний тиск на містян. Люди були спантеличені даними листівками в котрих Фінляндія описувалась як голодна та бідна країна, що аж ніяк не відповідало дійсності, адже фіни жили заможнo та не скаржились на своє становище⁷⁹.

Ще до початку бойових дій СРСР розгорнув пропагандистську кампанію, що рясніла висловлюваннями на кшталт «білофінські бандити», «фінська білогвардійщина», «біло-Фінляндія» та інші. Примітивний характер їх обумовлювався нереалістичним домислом, ніби робочий клас Фінляндії за підтримки червоної армії готовий повалити «владу капіталістів і поміщиків»⁸⁰.

12 грудня Нарком закордонних справ Молотов отримав із Женеви телеграму від пана де Матта, голови Комітету Асамблеї Ліги Націй із фінляндського питання. Телеграма містила звернення до уряду СРСР і до

⁷⁶ СССР – Германия 1939-1941 Документы и материалы о советско-германских отношениях с сентября 1939 г. по июль 1941 г. Составитель Ю. Фельштинский Предисловие А. Авторханова – 1983 г. С. 29-30

⁷⁷ Полягли в снігах Суомі: Книга Пам'яті України про громадян, які загинули у воєнних конфліктах за рубежом. К.: Пошуково-видавниче агентство «Книга Пам'яті України», 2004. Т. 2. С. 24-26

⁷⁸ Ерман Г. Зимовая война: как Финляндия зупинила наступ СРСР, в якому загинули тисячі українців, 2019 URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-50431418>

⁷⁹ Зимовая война 1939-1940 гг. /Гордон Франк Сандер, перекл. М. Пристовний . К.: Вид. «КНТ», 2024. С. 16-17

⁸⁰ Семиряга М. И. Тайны сталинской дипломатии. 1939-1941. М.: Высш. Шк., 1992. С. 141-142

фінляндського уряду з вимогою припинити бойові дії та негайно розпочати переговори. Того ж дня – 12 грудня В. М. Молотов від імені радянського уряду, надіслав пану де Матта телеграму, в якій подякував за запрошення обговорити фінське питання, наголосивши водночас що він не вважає за можливе прийняти це запрошення⁸¹.

Після початку війни фінський уряд звернувся до Ліги Націй з проханням завадити вторгненню СРСР на територію Фінляндії. Зрештою, після певних дискусій, СРСР було виключено з Ліги Націй. Швеція, в свою чергу, щоб допомогти потерпаючій від варварського нападу Фінляндії, надіслала групу добровольців та матеріальну допомогу⁸².

Маннергейм вірно оцінював другорядні наслідки радянських бомбардувань. Викликаючи протести у всьому світі, ситуація сприяла пропозиціям західної допомоги, перспективі виключення Радянського Союзу з Ліги Націй, розчаруванню прихильників комунізму, які в багатьох країнах світу наївно вірили в милість Радянської влади до робітничо-селянського контингенту та «всіх знедолених». Бомбардування невійськових об'єктів також не підвищували моральний дух бійців військ ворога на фронті, які повсякчас дивувались відсутності підтримки авіації та нестачі боєприпасів і провіанта.

Звичайно, воякам і населенню СРСР не повідомляли про бомбардування об'єктів, що не мали до стратегічних ніякого відношення. Натомість в розмовах та на сторінках газет їх щедро «пригощали» брехнею на кшталт «жоден із цивільних об'єктів не постраждав». Звичайно, за відсутності фотодокументів руйнувань і свідотств західних газет населенню Радянського Союзу важко було дізнатися про реальне становище.

Як не прикро, але звичайною справою стало й бомбардування поїздів. Шкода, завдана потягам і залізничним станціям, порушувала потік військової

⁸¹ Внешняя политика СССР Сборник Документов Том IV (1935—июнь 1941 г.) Отв. ред. С. А. Лозовский Ред. и автор примечаний проф. Б. Е. Штейн М., 1946. С. 473-474

⁸² Генрик Мейнандер. Історія Фінляндії: Лінії, структури, переломні моменти / Переклала зі швед. Наталя Іваничук. – Львів: ЛА «Піраміда», 2009. С. 115-116

допомоги зі Швеції. Однак вбивство цивільних не давало ніяких стратегічних переваг⁸³.

Напад Росії на Фінляндію став для американців абсолютною несподіванкою. На їх честь, вони виявили щире бажання допомогти. Першим кроком став заклик президента Франкліна Рузвельта до радянського уряду не вдаватися до авіаційних бомбардувань цивільного населення. Його заклик нічого не вирішив і не втішив простих пересічних фінських громадян, які змушені були переховуватися в бомбосховищах. Ясно, що ні про який вступ США у цей конфлікт не могло бути й мови. Як висловився посол США у Великій Британії Джозеф П. Кеннеді - «це не наша війна». Більш відчутні ходи зробив держсекретар США Кордил Гел, звернувшись до американських виробників літаків із закликом не продавати їх державі, що знищує цивільне населення. Колишній президент Герберт Гувер, відвертий прихильник фінів, відгукувався про радянську озброєну агресію і бомбардування цивільних як про повернення до диких звичаїв епохи Чингісхана, закликаючи розірвати дипломатичні відносини з Радянським союзом. Але конгрес США відкинув його пропозицію. Гувер жорстко засуджував Сполучені Штати за те, що вони не спромоглися відкликати свого посла з Москви на знак протесту. На противагу чисельним ораторам, що вміли лише говорити, Гувер не обмежився одним словом. Він створив організацію зі збору коштів для допомоги бездомним у Фінляндії. Мер Нью-Йорка Фіорелло Ла Гардіа утворив комітет зі збору коштів для проведення мітингу під лозунгом «допоможемо Фінляндії». 20 грудня 1939 року американський Червоний Хрест виділив 25 000 доларів допомоги. Пізніше ще 10 000 доларів відправили до Лондона щоб закупити літаки і доправити їх фінському Червоному Хресту. Усі американські відділення Червоного Хреста збирали кошти для допомоги жертвам війни у Фінляндії. Клуби та асоціації

⁸³ Радянсько-фінська війна. Прорив лінії Маннергейма 1939-1940. / Елоїза Енгл Лаурі Паананен, перекл. А. Стахно. Київ: «КНТ», 2024. С. 90-91

американо-фінляндської дружби організували комітет допомоги з 39 товариств, щоб зібрати мільйон доларів для фінського Червоного Хреста⁸⁴.

Червоний Хрест збирав і сортував старий одяг і взуття, відправляючи його постраждалим. З усіх кінців Сполучених Штатів і Канади до Нью-Йорка прибували чоловіки й жінки фінського походження готові відправитися за кордон для участі у війні на боці Фінляндії. У штаті Делавер група фермерів зібрала 500 доларів. Один американський льотчик закликав записуватися до фінсько-американського авіаційного підрозділу. Схоже, ще ніколи прості американці не були так стурбовані долею іншої держави. Однак, по-іншому повадився уряд⁸⁵.

Не без проблем, але 10 грудня уряд Сполучених Штатів виділив Фінляндії 2,5 млн доларів. Щоправда ці гроші мали бути використані на розвиток сільського господарства і продуктового забезпечення. Не всі були згодні з таким рішенням. Один із конгресменів нарікав що ці гроші могли б використати для потреб оборони, а тепер Фінляндія не може купити нічого окрім речей, які в даній ситуації не конче потрібні. Газета Вашингтон пост написала, що Фінляндії доводиться очікувати від США хіба що оплесків. Інші газети також нарікали на бездіяльність конгресу. Поки в конгресі та Білому домі точилися дебати щодо надання позики Фінляндії, на допомогу цій хоробрій державі приходили свідомі громадяни – представники культури, молодь. Фінські підприємці також не залишались осторонь і стали займатися збором коштів у різних частинах світу. Вони їздили у різні країни де можна було домогтися допомоги для Фінляндії. Особливо розраховували на скандинавські держави. 8000 шведів погодились допомогти в боротьбі проти радянської навали. Була сформована авіаційна ескадрилья. У січні шведи організували у Фінляндії госпіталь Червоного Хреста. 8000 норвежців і данців прибули на війну. Угорщина направила батальйон для боротьби з червоноармійцями. З'явилися італійські льотчики. Прибув навіть

⁸⁴ Edwards. R. The Winter War: Russia's Invasion of Finland, 1939-1940. New York: Pegasus Books, 2009. P. 127-128

⁸⁵ Wuorinen J.H. Finland and World War 1939-1944/ New York: The Ronald Press Company, 1948. P. 144-145

темношкірий мешканець з Ямайки і кілька японців. На допомогу прибули добровольці з Франції та Великої Британії. 350 жителів Сполучених Штатів виявили добру волю і відпливли до Фінляндії, однак вони вже не могли вплинути на перебіг воєнних дій⁸⁶.

Журналісти майже всіх друкованих світових видань одноставно виступали на боці Фінляндії. Але вони не мали достатньої інформації для написання статей що сприяли б наданню ефективнішої допомоги цій країні. Фіни отримували співчуття зі всього світу, але розуміли що це не врятує ситуацію. Події виглядали надто заплутаними. Як би вони не були настільки трагічними то могли б виглядати комічними. Це була непередбачувана війна, що розросталася. Президент Рузвельт заявив що ніколи не думав, що народ Америки може бути настільки хорошим, а радянський таким поганим. Якщо є масло але немає гармат, стає зрозумілим, чому американські генерали наполегливо вимагали від свого уряду пошуків Миру. Президент Кеюсті Калліо повідомив парламенту Фінляндії про бажання написати лист главам урядів різних країн з проханням стати посередником у переговорах. Ідею не підтримали, проте 10 грудня парламент розсилав таке послання. Наслідком став початок постачання зі Швеції, Франції, Великобританії та Сполучених Штатів. Італія почала постачати літаки та надсилати льотчиків. Великобританія і Сполучені Штати – літаки, військово спорядження і пальне. Глибоко вражений нападом СРСР був римський папа. Будапештські студенти бурхливо підтримували Фінляндію, вигукуючи на вулицях міста антирадянські гасла. Прем'єр-міністр Великої Британії Н.Чемберлен публічно засудив Радянський Союз. У Іспанії і Японії сформувалася стійка антирадянська громадська думка. І навіть Німеччина надсилала до Фінляндії зброю і спорядження⁸⁷.

⁸⁶ Carl Van Dyke The Soviet Invasion of Finland 1939-1940 London, Portland, 1997. – P. 256-257

⁸⁷ Schwartz A. J. America and the Russo-Finnish War. Washington: Public Affairs Press, 1960. P. 72-73

2.2. Битва за Суомуссалмі

Бойові дії відбувались по всьому фронту від півночі до півдня Фінляндії. Частина військ червоної армії, а саме 44-та та 163-я стрілецька дивізії, були направлені для захоплення містечка Суомуссалмі, що на півночі Фінляндії. В невеличкому поселенні на той час мешкало близько 4000 осіб. Ніяких природних копалин ані промисловості тут не було. Однак природа цієї місцевості вирізнялася неймовірною красою. Вражали вкриті іскристим снігом чарівні велетні-сосни. Жили в цій місцевості здебільшого фіни, заробляючи собі на життя фермерством, риболовлю, мисливським промислом та заготовкою деревини. Цей напрямок мав стратегічне значення, оскільки Фінляндію планувалося перерізати навпіл і вийти біля Оулу. Таким чином обірвати сухопутні зв'язки зі Швецією та Норвегією. Для того, щоб втілити даний задум, командування РСЧА висунуло 44-ту дивізію довжелезною колоною, котра повинна була пройти Раатську дорогу, що простягалась повз ліс, та вийти до околиць міста Суомі. Однак даному завданню не судилось здійснитись, оскільки фінські командири, котрі командували обороною Фінляндії, дізнались про даний намір противника та зробили засідку на колону, що висунулась в напрямку Суомі через Раатську дорогу. Отже, населення Суомуссалмі евакуювали до 7 грудня. Місцева частина нацгвардії відійшла за озеро Нісканселке, попередньо спаливши все навкруги. Розрахунок був на те, що дах над головою, всіляке збіжжя та провіант не мали достатися ворогу. Враховуючи факт того, що початок грудня у Фінляндії видався сніжним, це дало змогу фінським військам досить швидко пересуватись на лижах та маневрувати. Також чималу роль відіграли фінські снайпери, котрі полювали на частини РСЧА⁸⁸.

163-я дивізія висунулась з півночі першою та пододала значний шлях. Слідом з півдня висувалась 44-я дивізія для того, щоб допомогти 163-й, доставивши все необхідне. В свою чергу фінським військовим було віддано

⁸⁸ Trotter W. R. A frozen hell: The Russo-Finish winter war of 1939-1940. New York: Algonquin Books of Chapel Hill, 1991. P. 251-252

наказ не дати з'єднатися 163-ї та 44-ї дивізіям РСЧА, що й було зроблено. Слід зазначити, що 44-та дивізія РСЧА складалась переважно з українців, а її постійне місце дислокації було в Києві⁸⁹.

Командував 163-ю дивізією генерал Зеленцов. Він задумав розбити фінів біля Суомуссалмі. За цією місциною знаходилися два замерзлі озера – Нісканселке та Гаукіпере. Там і планувалося знищити фінські частини за допомогою 44-ї дивізії. Сама ж 163-я дивізія, побоюючись потрапити у пастку на озерах, не мусила займати містечко. Фінські військові для того, щоб не бути знищеними в перші дні війни та не дати прорватись вглиб країни противнику, завчасно відійшли на більш вигідні оборонні позиції та зайняли оборону⁹⁰.

Два полки військ РСЧА пересікли кордон під Суомуссалмі. Для того щоб дістатись до даного пункту призначення, котре визначило командування РСЧА, росіяни побудували нову дорогу, про яку фіни не знали. Дана дорога пролягала на півдні. Вони йшли дорогою Раате-Суомуссалмі. Фінські підрозділи вступили в бій, однак фінам не вдалось втримати війська противника, і вже 7 грудня 1939 року дві колони військ РСЧА з'єднались в місті Суомуссалмі⁹¹. Першими туди ввійшли підрозділи 163-ї дивізії, пізніше до них доєдналась моторизована елітна 44-та. Зрозуміло, що дві дивізії разом становили велику загрозу. 48 тисяч бійців проти 17 тисяч фінських. Особовий склад 163-ї дивізії об'єднував бурятів та монголів. 44-та, як вже зазначалося, складалась з українців, котрі проходили службу у МВО. Командування сподівалося, що вони очолять переможний парад у місті Оулу. Однак фіни хутко оговтались після тижневого відходу та розпочали

⁸⁹ Wuorinen J.H. Finland and World War 1939-1944/ New York: The Ronald Press Company, 1948. P. 122-123

⁹⁰ Edwards. R. The Winter War: Russia's Invasion of Finland, 1939-1940. New York: Pegasus Books, 2009. P. 156-157

⁹¹ Маннергейм, Карл Густав. Спогади: у 2 т. / пер. з фін. Юрій Зуб. – 2-е вид. К.: Наш формат, 2024. - Т. 2. С. 105-106

проводити перші наступальні дії, що зрештою дало змогу сплутати плани військового командування РСЧА⁹².

Оскільки 163-я та 44-та дивізії червоної армії були досить сильними, спеціально проти них за наказом Маннергейма було висунуто 27-й піхотний полк зі складу 9-ї дивізії фінської армії. Цей полк складався з лапландських резервістів. Керувати даним підрозділом було призначено полковника Ялмарі Сійласвуо, талановитого командира фінської армії⁹³.

27-й піхотний полк, за задумом фінського командування, мав стати кісткою 9-ї дивізії, також в даній дивізії були сформовані 25-й та 26-й піхотні полки. Однак цього було мало. Окрім сильного 27-го піхотного полку потрібно було побудувати сильну оборону, щоб даний полк міг стримати та відбити атаку ворога. Для ведення оборонних дій було запропоновано використовувати кулемети та міномети, оскільки артилерії не вистачало. В свою чергу війська червоної армії постійно посилювали свої дивізії. Ялмар Сійласвуо, вивчивши та оцінивши ситуацію віддав наказ діяти проти кожної дивізії окремо, оскільки в разі їх з'єднання шансів встояти не залишалося. Як би 163-тій та 44-тій дивізіям вдалось з'єднатись, як першочергово було задумано командуванням РСЧА, то червона армія могла б завдати значної шкоди військовим Фінляндії та безпосередньо країні. Як вже було проговорено, це були дві найсильніші дивізії в червоній армії. Вони, зблокувавшись в один ударний кулак, могли просунутись на значну територію, й фіни нічого б вже не змогли б вдіяти через банальну нестачу зброї та перевершення за силою противника. 7 грудня розпочались бої за Суомуссалмі. Червоноармійці змогли на деяких ділянках північної частини фронту прорвати оборону фінських військ, однак далі в глиб території

⁹² Krosby H. P. Finland, Germany and the Soviet Union, 1940-1941. The Petsamo Dispute. – London, 1968. P. 178-179

⁹³ Радянсько-фінська війна. Прорив лінії Маннергейма 1939-1940. / Елоїза Енгл Лаурі Паананен, перекл. А. Стахно. Київ: «КНТ», 2024. С. 162-163

Фінляндії пройти не вийшло. Солдати, котрі тримали оборону Суомі, стояли на смерть та змогли завдати значних втрат противнику⁹⁴.

Силам РСЧА вдалося захопити певну частину території на підступі до Суомуссалмі та вибудувати оборону. Для того, щоб вибити сили червоноармійців з зайнятої території, капітанові Я. Сигвонену, який командував другим батальйоном 27-го піхотного полку, та капітану А. Айримо, котрий командував третім батальйоном 27-го піхотного полку військ фінської армії, була поставлена задача просуватись в бік шосе. Силам оборони Фінляндії вдалось контратакою вибити сили червоноармійців з зайнятих рубежів. Капітан Е. Лассіла, командуючий першим батальйоном 27-го піхотного полку, зміг просунутись разом зі своїми бійцями вглиб зайнятої противником території в глибину на 3 км, через що їм довелось зіштовхнутись з силами ворога та прийняти бій. В решті-решт радянські війська зазнали поразки, частина військ РСЧА була знищена, а решта потрапила у полон⁹⁵.

18 грудня 1939 року, фінська авіаційна розвідка доповідала, що недалеко від міста Лонкки було помічено значну кількість військових формувань противника, які мали на меті захопити даний населений пункт. Деякі частини червоноармійців були направлені на захоплення Гулкконніємі. Ворожа армія була вже на підступах до цього міста⁹⁶.

Підполковникові Маякініємі було віддано наказ про виділення роти для того, щоб атакувати місто Гулкконніємі зі східної частини озера Кіанта, котре через сильний мороз вже замерзло. Рота була виділена та надіслана в район проведення операції. Даним наступом командував майор Карі. Також до фінської армії надійшло підкріплення у вигляді артилерії, котра змогла підтримати наступ фінської піхоти. Наступ було призначено на 20 грудня

⁹⁴ Радянсько-фінська війна. Прорив лінії Маннергейма 1939-1940. / Елоїза Енгл Лаурі Паананен, перекл. А. Стахно. Київ: «КНТ», 2024. С. 167-168

⁹⁵ Сійласвуо Ялмарі, Бої за Суомуссалмі / пер. з фін. Денис Ковальов і Оксана Поліщук; наук. ред. укр. Вид. Денис Ковальов. Київ: 2024. С. 60-61

⁹⁶ Сійласвуо Ялмарі, Бої за Суомуссалмі / пер. з фін. Денис Ковальов і Оксана Поліщук; наук. ред. укр. Вид. Денис Ковальов. Київ: 2024. С. 112-113

1939 року. Саме 20 грудня й розпочалась операція зі звільнення Гулконніємі⁹⁷.

Загін Карі атакував ворога двома формуваннями. Одне з них просувалося вздовж південного берега Гулконніємі, інше – просунулося далі на північ у бік Куусамської дороги. Підійшовши до міста Гулконніємі, фінські військові зіткнулись зі спротивом РСЧА. Червоноармійці облаштували оборонні позиції та міцно тримались за них. РСЧА для того, щоб утримати займані позиції кинули в бій штурмові машини, через що військам капітана Гарола, котрий командував операцією зі звільнення Гулконніємі, довелось відступити до лісу. Оскільки штурмові машини не могли проїхати ліс, це врятувало фінських військових⁹⁸.

Як би не намагались стримати червону армію незначні сили фінської армії, зі Сходу, а саме з Раатської дороги, надходили тривожні новини. Ворог лютував. На позиції фінів насувалася 44-та дивізія. Дорогу слід було негайно перерізати. Для того, аби ліквідувати противника на Раатській дорозі, були надіслані перший та другий розвідзагони, котрі повинні були знищити ворога. Першому розвідзагону було віддано наказ про висування в бік Тююнель. Другий розвідзагін повинен був висуватись в напрямку Раатської дороги⁹⁹.

Оскільки війська РСЧА застрягли в фінських снігах, у фінів видалась можливість провести наступальні дії та відтіснити противника до кордонів. Атака фінських військових на підрозділи РСЧА розпочалась 27 грудня 1939 року. Бій був жорстокий і тривав цілу добу, однак фінам вдалось зламати опір військ червоної армії, через що противнику довелось відступати берегом озера Кіантаярві до Юнтусранти. Вояки пробиралися сніговими заметами, кидаючи зброю. Відхід червоноармійців прикривали танки та авіація.

⁹⁷ Сійласвуо Ялмарі, Бої за Суомуссалмі / пер. з фін. Денис Ковальов і Оксана Поліщук; наук. ред. укр. Вид. Денис Ковальов. – Київ: 2024. – С. 110-111

⁹⁸ Сійласвуо Ялмарі, Бої за Суомуссалмі / пер. з фін. Денис Ковальов і Оксана Поліщук; наук. ред. укр. Вид. Денис Ковальов. – Київ: 2024. – С. 132-133

⁹⁹ Сійласвуо Ялмарі, Бої за Суомуссалмі / пер. з фін. Денис Ковальов і Оксана Поліщук; наук. ред. укр. Вид. Денис Ковальов. – Київ: 2024. – С. 134-135

Підполковник Мякініємі відрядив у слід втікачам кулеметний загін. Рота Ганніли, що під час бою за Гулконніємі патрулювала східний берег, здійснивши чисельні сутички з червоноармійцями, також вартувала. 30 грудня опір радянських військ був остаточно зламаний. Червона армія втратила близько 5000 бійців, а ще близько півтисячі потрапило у полон. Фінські військові отримали в якості трофеїв 27 гармат, 11 танків, 150 вантажівок, 250 коней, велика кількість гвинтівок та патронів до них. 163-я дивізія була розгромлена¹⁰⁰. Весь світ побачив фотографії розбитої колони військ РСЧА, а також замерзлих та вбитих солдатів¹⁰¹.

Проблема радянських військових полягала в тому, що командування не готове було до довготривалого протистояння з противником. Логістика була погано налагоджена. Важливим фактором також була погана погода. Велика кількість снігу та мороз в -30°C , -40°C ¹⁰².

Також великою проблемою було те, що Сталін перед початком війни вирішив що Фінляндія буде переможена в досить короткий проміжок часу, що відмовився від запропонованого плану про масований удар РСЧА. Замість того щоб схвалити даний план наступу на територію Фінляндії Сталін затвердив стратегію з низки наступальних дій на територію Фінляндії, тим самим розпорошивши сили військ вздовж всього кордону¹⁰³.

2.3. Удар фінської армії

Армія, котра захищала Карельський перешийок, мала завдання зупинити ворога. Командував даними військами генерал-лейтенант Естерман. Естерману було надіслано 6 дивізій. Фронт, котрий простягнувся на 70 кілометрів вздовж, обороняли 4 дивізії другого корпусу. Східну

¹⁰⁰ Маннергейм, Карл Густав. Спогади: у 2 т. / пер. з фін. Юрій Зуб. – 2-ге вид. – К.: Наш формат, 2024. – Т. 2. — С. 130-131

¹⁰¹ Trotter W. R. A frozen hell: The Russo-Finish winter war of 1939-1940. New York: Algonquin Books of Chapel Hill, 1991. P. 243-244

¹⁰² Jacobson M. The Diplomacy of the Winter War. Cambridge: Harvard University Press, 1961. p. 200-201 P.

¹⁰³ Ріс Лоренс Гітлер і Сталін. Тирані і Друга світова війна / пер. з англ. Катерина Діса 4-те вид. – К.: Лабораторія, 2023. – С. 86-87

частину перешийка обороняли 2 дивізії другого корпусу під командуванням генерал-майора Гейнрихса. До розробленого оперативного плану, ще в довоєнний час, за задумом командування, військо прикриття, котре повинно буде знаходитись на даному відрізку фронту, повинно було оборонними діями стримувати натиск ворога доки польова армія не підійде на допомогу та не посилить оборонні спроможності¹⁰⁴.

Коли війська РСЧА розпочали наступ на Карельський перешийок, бій прийняли незначні фінські сили, що унеможливило виконання першочергового плану по довготривалому стримуванню ворожих військ. Війська РСЧА рухались масивно й обходили заміновані завчано дороги. Фіни заздалегідь знищили дороги для того, щоб війська РСЧА не могли швидко просуватися в глиб території, й це дало свій результат. Коли війська РСЧА розпочали їхати по даним частинам доріг, то досить часто виникали затори¹⁰⁵.

В центрі фіни зосередили 14 батальйонів. Один батальйон займав лінію фронту десь в 2,5 милі. Загалом ці війська були зосереджені по узліссях, щоб кулеметники мали кращій сектор обстрілу. За 250 ярдів були зосереджені загородження з колючого дроту, протитанкові укріплення та гранітні піраміди¹⁰⁶. Це якраз й була «лінія Маннергейма».

Плани військового командування РСЧА було сплутано. Війська РСЧА не мали достовірної інформації про незначні сили фінів на передній лінії оборони. Тактика військ СРСР була проста: вони під'їжджали на вантажівках до передової та під прикриттям танків. Через це фіни відступали. В перші дні наступу війська СРСР підтримували корабельні батареї, котрі обстрілювали артилерію Фінляндії. Також війська червоної армії розмінували фінську затоку. Згодом командування РСЧА надіслало свіжі сили в район

¹⁰⁴ Маннергейм, Карл Густав. Спогади: у 2 т. / пер. з фін. Юрій Зуб. – 2-ге вид. – К.: Наш формат, 2024. - Т. 2. — С. 117-118

¹⁰⁵ Маннергейм, Карл Густав. Спогади: у 2 т. / пер. з фін. Юрій Зуб. – 2-ге вид. – К.: Наш формат, 2024. - Т. 2. — С. 118-119

¹⁰⁶ Радянсько-фінська війна. Прорив лінії Маннергейма 1939-1940. / Елоїза Енгл Лаурі Паананен, перекл. А. Стахно. Київ: «КНТ», 2024. С. 115-116

Карельського перешийка, проте за лінію оборони війська РСЧА не могли пройти далі. Фіни гадали, що генерал Мерецков, котрий командував наступальними діями військ РСЧА, готує потужний наступ¹⁰⁷.

До перешийку хутко було надіслано підкріплення фінськими військами. Фіни завчасно відійшли на більш вигідні рубежі на відстань до 20-50 км від державного кордону до «лінії Маннергейма». Як раз в цей момент на головну лінію оборони розпочався повномасштабний наступ. 6-11 грудня точились бої в районі Тайпале. Перша атака радянських військ 7 грудня 1939 року була відбита у східній частині перешийка. Фіни змогли відбити атаку. Війська РСЧА, зазнаючи великих втрат, відступили та змушені були змінити війська на інші¹⁰⁸. Нова дивізія розпочала наступ 15 грудня, однак теж безрезультатно. Червона армія спробувала здійснити танковий прорив біля села Сума у центральній частині перешийка, однак, й цю атаку фіни відбили¹⁰⁹. Тим часом війська СРСР не припиняли свою спробу прорвати лінію оборони в районі Тайпале. З 17 по 19 грудня інтенсивність бойових дій зросла. Командування РСЧА кинуло в бій всі можливі резерви, котрі були накопичені. 17 грудня командуванням СРСР було надіслано в район бойових дій вже третю дивізію¹¹⁰. Ця атака також закінчилась безрезультатно, що в свою чергу дало змогу фінським військам розпочати наступальні дії¹¹¹. Ідея про наступ зріла досить давно. Ще 11 грудня генерал-лейтенанту Естерману, котрий командував оборонними діями на Карельському перешийку, було запропоновано силами другого корпусу розпочати наступ. Однак дану пропозицію відхилили. Було вибрано тактику стримування ворога до того

¹⁰⁷ Радянсько-фінська війна. Прорив лінії Маннергейма 1939-1940. / Елоїза Енгл Лаурі Паананен, перекл. А. Стахно. Київ: «КНТ», 2024. С. 118-119

¹⁰⁸ Маннергейм, Карл Густав. Спогади: у 2 т. / пер. з фін. Юрій Зуб. – 2-ге вид. – К.: Наш формат, 2024. - Т. 2. — С. 120-121

¹⁰⁹ Від Великого Князівства до сучасної держави: Політ. історія Фінляндії від 1809 р.: Пер. з фін. /О. Юссіла, С Гентіля, Ю.Неваківі. – К.: Унісерв, 2002. – С. 293-294 – Бібліогр. С. 394-396.

¹¹⁰ Маннергейм, Карл Густав. Спогади: у 2 т. / пер. з фін. Юрій Зуб. – 2-ге вид. – К. : Наш формат, 2024. - Т. 2. — С. 124-125

¹¹¹ Маннергейм, Карл Густав. Спогади: у 2 т. / пер. з фін. Юрій Зуб. – 2-ге вид. – К. : Наш формат, 2024. - Т. 2. — С. 126-127

моменту, поки в противника закінчиться сили¹¹². Перед святвечором фінська армія спробувала завдати удару в районі Суми та оточити радянські підрозділи, однак нічого не вийшло. Через великі втрати фінським військам довелось припинити операцію, й активна війна, котру фіни вели на початку вторгнення, перейшла в позиційну¹¹³.

Зазнаючи великих втрат в танках, червоноармійці посилили активність у повітрі, стали більше використовувати артилерію і відмовились від масованих піхотних атак. Натомість піхота стала вдаватися до так званої «тактики бабака». Невеликі групи бійців ховалися у заростях кущів або у вирвах від снарядів. Окопавшись в снігу, вони встановлювали перед окопами броньовані листи, підпираючи їх встромленими у сніг лижами. Таким чином армійці намагались закріпитися всередині фінської лінії оборони на невеликих позиціях, які планувалося використовувати з розвідувальною метою. Однак проведені з таких позицій атаки були малоефективні¹¹⁴.

Тоді ж радянська авіація почала інтенсивно бомбардувати загони фінської армії, та навіть окремих ратників, що знаходилися на лінії фронту. Бували випадки, коли літак намагався знищити навіть одного-двох бійців, котрі перебували на відкритому просторі, не рахуючи велику кількість боєприпасів, що витрачалися на такі маловагомі сили¹¹⁵.

І хоча радянським військам вдалось зупинити наступ фінів, насолодитися плодами своєї «перемоги» їм не прийшлося. Складалося враження, що то була дорога в нікуди. Поступово психологічний стан червоноармійців ставав дедалі більш пониклим. Наведемо рядки з листа до свого родича одного із радянських солдатів:

«Дорогий свояк! ...я віддав би все своє добро, аби не воювати на цій війні. ... Ми кидаємо проти фінів танки, артилерію і піхоту, і все

¹¹² Маннергейм, Карл Густав. Спогади: у 2 т. / пер. з фін. Юрій Зуб. – 2-ге вид. – К. : Наш формат, 2024. - Т. 2. — С. 128-129

¹¹³ Від Великого Князівства до сучасної держави: Політ. історія Фінляндії від 1809 р.: Пер. з фін. /О. Юссіла, С Гентіля, Ю.Неваківі. – К.: Унісерв, 2002. – С. 295-296 – Бібліогр. с. 394-396.

¹¹⁴ Douglas R. The advent of War 1939-1940, London, Washington, 1978 — P. 100-101

¹¹⁵ Krosby H. P. Finland, Germany and the Soviet Union, 1940-1941. The Petsamo Dispute. – London, 1968. P. 137-138

безрезультатно...наші товариші гинуть. Іноді за одну атаку гине до 300 осіб, а фінів ніяк не зламати. Їхній вогонь дуже точний, і вони косять нас, немов косою. ... Досі ми не домоглися практично нічого. Битися з фінами дуже складно. ... оскільки наші бомби, схоже, їм байдуже. Фіни впилися зубами у свою землю»¹¹⁶.

У той же час, зайнявші вимушену оборону та зажурені з приводу своєї поразки фіни дізналися, що війська СРСР нещодавно обстріляли з артилерії місто Вііпурі, тому багато його мешканців вимушені були тікати в сільську місцевість. Ходили чутки, що обстріли відбувалися з позицій недалеко від Перкярві, що за 6 миль від Суми. Плітки ці підкріплювалися ситуацією з невдалим контрнаступом. Перед Різдвом подекували, що радянські танки і моторизовані колони підступають до Вііпурі. Генерал Еквіст з цього приводу заявив, що це малоймовірно, оскільки слабкий лід на шляху до Вііпурі не витримає важкої техніки. Однак повсякчасні обстріли далекобійної артилерії не вселяли надії. Погіршила ситуацію важка звістка про зникнення секретних кодів фінів з одного зі штабів дивізії. Отже, виникла потреба дуже оперативно розробити нові, що означало тотальне радіомовчання на певний час. Багатьох це лякало¹¹⁷.

Чутки продовжували поширюватися. 24 грудня берегова охорона запеленгувала неподалік від Вііпурі невеликий обоз фінських вантажівок, однак їх прийняли за російські. Тривога посилилась. Хтось нібито бачив радянські танки, а виявилося, то були валуни, що виглядали з-під снігу. Звичайно, чутки погано впливали на моральний стан і солдатів, і пересічних громадян, які, не розуміючи, що відбувається, просили негайної відправки на фронт¹¹⁸.

Червоноармійці не завжди діяли масштабно. Невелика кількість солдат, зокрема «десантників», яких скидали на парашутах за лінію оборони в

¹¹⁶ Радянсько-фінська війна. Прорив лінії Маннергейма 1939-1940. / Елоїза Енгл Лаурі Паананен, перекл. А. Стахно. Київ: «КНТ», 2024. С. 136-137

¹¹⁷ Trotter W. R. A frozen hell: The Russo-Finish winter war of 1939-1940. New York: Algonquin Books of Chapel Hill, 1991. P. 278-279

¹¹⁸ Jacobson M. The Diplomacy of the Winter War. Cambridge: Harvard University Press, 1961. P. 205-206

глибокий тил, збирала розвіддані. В цілях маскування вони були одягнені у фінську форму. Маючи у своєму розпорядженні портативні радіостанції, «десантники» передавали інформацію на свій бік. Особливих здобутків ці відчайдухи не мали, оскільки більшість їх була ліквідована відразу після приземлення. Свідомі фінські громадяни з допоміжних загонів, які перебували на «небесній вахті», повідомляли про радянських лазутчиків. Вони ще спускалися на парашутах, а на них вже чекала «тепла зустріч». Декого зустрічали «гостинні фінські селяни» з вилами, інші ж добровільно здавалися в полон¹¹⁹.

Як не дивно, червоноармійці абияк ставилися до правил власного маскування. У темну пору доби фіни спостерігали величезні багаття, а вдень по слідах на снігу легко визначали кількість солдат, напрямок їх руху та місця розташування. Артилеристи, як правило, влаштовувалися у відкритому полі без ніякого маскування, і чорний від гарматної кіптяви сніг важко було не помітити. Сліди літаків також легко знаходились. Фіни часто бомбили радянські повітряні машини, що стояли на відкритих місцях без належного прикриття¹²⁰.

Фіни намагалися діяти якомога обережніше. Артилерію розміщували в глибині лісів, верхівки дерев закріплювали на дахах фортифікаційних споруд, маскували деревами траншеї і бліндажі. Для коней з метою захисту від шрапнелі влаштовували окопи, залишаючи поруч із батареями лише невелику кількість тварин. Якщо фін мусив перебувати у своєму наметі або бліндажі, він не ризикував розводити багаття¹²¹.

Між тим, лінія Маннергейма все ще трималася. Віра в те, що це є життєво важливим для підтримки морального духу військ лише міцніла. Не рахуючись із втратами, фіни вели смертні бої щоб відвоювати навіть мізерну частку своєї території, що часто не мала ніякого стратегічного значення.

¹¹⁹ Willmott H. P. World War II. New York: Dorling Kindersley Pub 2012. P. 249-250

¹²⁰ Wuorinen J.H. Finland and World War 1939-1944/ New York: The Ronald Press Company, 1948. P. 179-180

¹²¹ Edwards. R. The Winter War: Russia's Invasion of Finland, 1939-1940. New York: Pegasus Books, 2009. P. 267-268

Ситуацію постійно ускладнювали проблеми із зв'язком. Батареї легкої артилерії не мали радіостанцій, тому зв'язок здійснювали через єдину радіостанцію батарей важких гармат. Коли там отримували свіжу інформацію, - часу на запитання не залишалося, бо уже були дані цілевказівки для батарей легкої артилерії. Та всупереч настільки неконсеквентній системі фінська артилерія часом генерувала вражаючі ідеї¹²².

Офіцер-артилерист описує це так: «Раптово, після дій противника, у мене обірвався зв'язок із тилом, і тепер усі звернення на виклик вогню надходили тільки на мою батарею. Атакуючий противник уже просунувся на таку відстань, де вести вогонь, щоб зупинити його, могла тільки легка артилерія. Я отримав повідомлення про прорив біля знака цілі № 5297, і мені наказали відкрити вогонь¹²³.

Я не міг віддати цього наказу батареям легких гармат, оскільки щільного загороджувального вогню не було потрібно. Противник щойно захопив передову позицію фінського кулеметного розрахунку і вів вогонь крізь утворений пролом. Ми з командиром батареї вирішили сконцентрувати вогонь перед нашою лінією оборони, використовуючи гармату, яка до цього моменту відрізнялася найбільшою точністю прицілу. Ми зробили два залпи, і через дві хвилини я почув чийсь слова: «Ви непогано попрацювали, противник тікає». Я з полегшенням зітхнув, тому що при використанні 150-міліметрових снарядів не можна собі дозволити вести зосереджений вогонь. Подекуди снаряди розривалися всього за 130 метрів від фінських окопів»¹²⁴.

Насправді в бою біля знака № 5197 сталося ось що: три радянські танки, прорвавшись через загородження з валунів, підібралися до фінських окопів. Четвертий танк рухався вздовж окопів, стріляючи з вогнемета. За танками йшли дві роти піхоти. У цей момент фінська артилерія відкрила

¹²² Trotter W. R. A frozen hell: The Russo-Finish winter war of 1939-1940. New York: Algonquin Books of Chapel Hill, 1991. P. 317-318

¹²³ Sharon L. World war II Day by Day. London; New York: Dorling Kindersley Pub. 2001. P. 95-96

¹²⁴ Радянсько-фінська війна. Прорив лінії Маннергейма 1939-1940. / Елоїза Енгл Лаурі Паананен, перекл. А. Стахно. Київ: «КНТ», 2024. С. 140-141

вогонь. Перші снаряди влучили в самий центр піхотинців, завдавши їм чималих втрат. Виникла паніка. Тим часом пролунав другий залп. Фіни тріумфували-два танки було підбито, а вогнемет знищено.

Невдовзі по радіо повідомили про 40 танків, що наближались до лінії оборони, їх було добре видно. Цього разу танки рухались широким фронтом, ніби на параді. Фінська артилерія завдала точних ударів по правому флангу, викликавши збентеження у всієї наступаючої колони. Танки відразу стали розповзатися в різних напрямках, хтось повернув назад. Кілька одиниць було підбито. В паніці водій одного з танків скерував машину прямо в болото, застряг там і потонув¹²⁵.

На карельському перешийку було чути не лише гармати. Активно розповсюджувались пропагандистські листівки, не вщухали й промови з гучномовців. Обидві сторони активно використовували пропаганду. Політруки «накачували» солдатів червоної армії особливими настановами: «Ми боремося за землю наших предків, за уряд робітників і селян і за Сталіна. Ми допомагаємо фінському національному уряду домогтися свободи і незалежності. Солдати, офіцери і службовці Червоної армії, за жодних обставин не здавайтеся в полон! Уперед в ім'я Леніна і Сталіна!»¹²⁶

Для фронтової пропаганди фіни також використовували листівки, які розкидали патрулі та літаки. Основним змістом було право Фінляндії захищатися від СРСР. Проводилося порівняння фінської демократії з політичною системою СРСР. Пізніше фіни стали робити наголос на тяготах війни, намагаючись викликати у радянських бійців тугу за рідним домом. «У вас є вибір: відмовитися йти в бій і вирушити до дому... або здатися в полон... або стати здобиччю «білої смерті»... замерзнути в лісах Фінляндії».

¹²⁵ Carl Van Dyke The Soviet Invasion of Finland 1939-1940 London, Portland, 1997. – P. 314-315

¹²⁶ Радянсько-фінська війна. Прорив лінії Маннергейма 1939-1940. / Елоїза Енгл Лаурі Паананен, перекл. А. Стахно. Київ: «КНТ», 2024. С. 141-142

Щоб було переконливіше, фіни прикріплювали до гілок дерев зображення черепів і висвітлювали їх променями прожекторів¹²⁷.

Головною метою для фінів на Карельському перешийку було зберегти свою лінію оборони і триматися будь-що, поки не прийде допомога або зміна¹²⁸.

Червоноармійці продовжували дошкуляти фінам, сподіваючись послабити лінію їхньої оборони ще до головного прориву, що, як запевняло їх командування, був неминучим.

Фіни були вимотані та смертельно втомилися. Навіть не беручи участі в боях, їм доводилося бути насторожі 24 години на добу. Робота важкої артилерії та авіації СРСР не залишала шансів для відходу за лінію оборони вдень; фіни були змушені діяти лише вночі. Відпочивати, транспортувати вбитих і поранених, ремонтувати бліндажі, патрулювати і перегруповувати війська доводилось лише в темряві. Поштові відправлення, накази й інформація про становище на фронті надходили до бліндажів десь о 4-й годині ранку. А через тривалі нічні артилерійські обстріли спати доводилося дуже мало. Військова служба забирала багато сил, навіть загартовані спортсмени падали від втоми.

Через невпорядкований графік, який обернув день на ніч, у бліндажах безперервно горіло світло. У штабах полків і батальйонів читали газети о 4 ранку. Командири готували плани дій на завтра о 2 годині за своєю «ранковою» чашкою чаю. Сніданки проходили об 11 годині вечора.

На північ від Ладоги на всьому протязі до Петсамо не було лінії оборони. Фіни почувалися вільно. Діючі здебільшого батальйонами, своїми жвавими гнучкими переміщеннями на флангах і в тилу ворога, вони змушували супротивника, який наступав, вести оборонні бої. Фінські солдати, серед яких було немало спортсменів, зокрема відомий олімпійський

¹²⁷ Edwards. R. The Winter War: Russia's Invasion of Finland, 1939-1940. New York: Pegasus Books, 2009. P. 227-228

¹²⁸ Krosby H. P. Finland, Germany and the Soviet Union, 1940-1941. The Petsamo Dispute. – London, 1968. P. 208-209

чемпіон зі швидкісного бігу на ковзанах Біргер Васеніус, були міцними, загартованими атлетами і вправними лижниками. Більшість із них були звиклими до клімату і рельєфу місцевими резервістами, які захищали свої будинки і села¹²⁹.

Війська РСЧА після провального наступу намагалися утримувати оборону. Під удар фінських військових потрапила 54-та дивізія котру фіни утримували непохитною хваткою. Після надходження підкріплення на чолі зі Сійласвуо, знаряддями та мінометами, 54-та дивізія опинялась в скрутному становищі. Фіни розпочали витіснити війська РСЧА, попередньо розпочавши артилерійську підготовку¹³⁰.

Однак все виявилось не так просто, 54-та дивізія хоч і була в скрутному становищі одна все ж змогла втримати займані позиції на перешийку озера Сауна, проте все одно лишалась в оточенні фінських військових.

Спостерігаючи в боях с Червоноармійцями за тим, як вони воюють, фіни побачили таку цікаву тенденцію. Коли фінські війська починали оточувати війська РСЧА, вони починали окопуватись, а також робити окопи для танків та артилерії. Якимось західні журналісти в своїх пресах розповіли про нову тактику ведення бойових дій котру винайшли фіни. Дана тактика називалась мотті¹³¹.

Принцип «мотті» полягав в тому, що фіни оточували колони військ РСЧА, після чого колону знищували. Частина військ РСЧА при цьому гинула, потрапляла в полон чи замерзала. Багато техніки та зброї ставали трофейною зброєю. В деяких моментах в оточення фінських військових потрапляли навіть дивізійні штаби¹³².

Танки, залишившись без пального, частіше за все перетворювались в броньовану залізну коробку в якій могли ховатись солдати РСЧА. Були ще

¹²⁹ Edwards. R. The Winter War: Russia's Invasion of Finland, 1939-1940. New York: Pegasus Books, 2009. P. 319-320

¹³⁰ Wuorinen J.H. Finland and World War 1939-1944/ New York: The Ronald Press Company, 1948. P. 175-176

¹³¹ Krosby H. P. Finland, Germany and the Soviet Union, 1940-1941. The Petsamo Dispute. – London, 1968 P. 202-203

¹³² Бівор Е. . Друга світова війна /Пер. з англ. В. Горбатька. К. : Вид. група КМ-БУКС, 2022. С. 59-60

так звані великі «мотті». Великим «мотті» називали потужні угруповання ворожих військ, котрі могли досить довго триматись в оточенні за наявності всього необхідного. В таких мотті зазвичай було багато зброї та боєприпасів¹³³.

Фіни, приміняючи дану тактику, зазвичай намагались не знищувати ворога у відкритому бою, а просто чекали, поки в них закінчатся провіант та боєприпаси й вони зможуть ліквідувати черговий осередок спротиву. Для того, щоб врятувати війська, літаками доправляли їжу, скидаючи її з літака оточеним військам. Через те, що у фінів були серйозні проблеми з ППО, то такі вильоти ВПС РСЧА робили без особливого страху бути збитими. Однак цього все одно не вистачало. Війська в даному оточенні сиділи днями, тижнями і брак їжі та боєприпасів давався взнаки. Інколи невеликі групи оточених намагались з'єднатись з більшою оточеною групою, однак все закінчувалось досить плачевно¹³⁴.

Багато хто дивувався тому, що війська РСЧА сиділи пасивно й нічого не робили. Однак, як голосила доктрина червоної армії, потрібно було тримати зайняту територію до останньої людини. Через це війська в люті морози та без їжі сиділи в лісах та тримали позиції, але не відступали. Дехто намагався вирватись з цього жаху, однак фіни ці спроби припиняли влучними пострілами. Найголовнішими та найрезультативнішими військами у фінів були снайпери. Фіни також хотіли знищити й військові бази противника, котрі були захищені від очей. Однак це було складно, фіни знищували військові бази не за допомогою артилерії чи мінометами як це повинно робитись, а за допомогою гвинтівок, тому знищували військові бази по частинах¹³⁵.

На початку січня фіни планували розбити оточені або напівоточені дивізії РСЧА. Планувалось потужними ударами знищити противника, котрий

¹³³ Trotter W. R. A frozen hell: The Russo-Finish winter war of 1939-1940. New York: Algonquin Books of Chapel Hill, 1991. P. 282-283

¹³⁴ Schwartz A. J. America and the Russo-Finnish War. Washington: Public Affairs Press, 1960. P. 45-46

¹³⁵ Douglas R. The advent of War 1939-1940, London, Washington, 1978 — P. 102-103

застряг на території Фінляндії. Першим завданням, що було поставлено вищим командуванням фінської армії, було оточення військ 168-ї дивізії Червоної армії, а також 18-ї дивізії та 34-ї танкової бригади, котрі зупинились в районі Карелії. Другим завданням, котре ставилось перед фінськими військовослужбовцями, було знищення оточеного противника.

Наступ було розпочато 6 січня 1940 року. Сили генерала Гегглунда розпочавши наступи змогли вийти до берега Ладозького озера. Операція тривала з 11-18 січня й завершилась успіхом наступаючих військ. Інші підрозділи фінських військ, наступаючи з заходу змогли зайняти острів Максима, що знаходиться на південь від Койрінойя. Це означало, що 168-ма дивізія була відрізаною від інших сил, але в оточених все ще була можливість покинути зайняті позиції та вберегти своє життя, та кільце замкнулось. Успішне створення «мотті» було завершено¹³⁶.

Однак ще залишалось 10 потужних угруповань, котрі потрапили в оточення на перетині доріг Лематті до села Уомма. Генералові Гегглунду потрібно було їх знищити. Найсильніше «мотті» розташовувалось біля Кітеля, неподалік від них були розташовані менші «мотті», котрі знаходились неподалік Леметті біля озера Лава, на перетині доріг до Сііра. Також було створене ще одне «мотті» біля села Мюллю¹³⁷.

4-й єгерський батальйон, який бився в околицях Леметті, був посилений ротою 37-го піхотного полку капітана Вейньонена. Саме посиленому 4-му єгерському батальйону було доручено знищити оточеного противника біля Мюллю¹³⁸.

Вранці 2 лютого командир батальйону полковник Матті Аарно разом із командиром придатної роти об'їхали на лижах осередки радянських військ, сподіваючись дістати уявлення про підземні споруди. Вони побачили, що трьохярусні бліндажі, побудовані впритул один до одного, майоріли дулами

¹³⁶ Krosby H. P. Finland, Germany and the Soviet Union, 1940-1941. The Petsamo Dispute. – London, 1968. P. 196-197

¹³⁷ Carl Van Dyke The Soviet Invasion of Finland 1939-1940 London, Portland, 1997. – P. 346-347

¹³⁸ Willmott H. P. World War II. New York: Dorling Kindersley Pub 2012. P. 248-249

кулеметів, що стриміли з амбразур. На верхівках цих споруд влаштувалися танки. Стало зрозуміло, що будь-яка атака на ці могутні укріплення буде марною і стане справжньою бійнею для тих, хто атакує.

Червоноармійці, побачивши війська фінів, відкрили вогонь з кулеметів. Військову оборону було додатково посилено, і фіни відмовилися від задумки атакувати в цьому напрямку. Натомість вони вирішили вдарити в слабе місце військ противника. Фіни збиралися вислати дозори, які могли би у суцільній темряві потайки проникнути всередину розташування радянських військ, а зовнішніми силами відволікти їх увагу одночасними ударами в кількох місцях. Дві роти планували атакувати зі сходу, одна – з півдня. Незадовго до атаки вся фінська артилерія була налаштована не дати військам РСЧА можливості залишити бліндажі.

Перші загони потайки пробиралися в «мотті» вночі у повній темряві. Фінські солдати, діючи поодиночі або парами, потайки міняли дислокацію. Іноді вони падали в глибокі снігові кучугури і, маскуючись, рухалися далі. Коли почалась атака, війська СРСР були неабияк збентежені.

Коли закінчились резерви у військ РСЧА, фіни перейшли в наступ й змогли відкинути війська противника подалі від лінії оборони¹³⁹.

Впродовж січня війська з двох сторін накопичували резерви для вирішальної битви. Перед військами СРСР провели показові розстріли командуючих та звичайних солдат за невиконані накази. Було замінено командуючого армією генерала Мерецкова та поставлено на його заміну маршала Тимошенко. Армію було кардинально збільшено. Чисельність військ була збільшена до 1 млн. 300 тис. осіб. На озброєнні було 1,5 тис. танків, 3,5 тис. гармат, 2,7 тис. літаків. 24 січня 1940 року за спинами червоноармійців було створено загороджувальні війська з НКВС, які без попередження в разі відступу військ відкривали по ним вогонь¹⁴⁰.

¹³⁹ Douglas R. The advent of War 1939-1940, London, Washington, 1978 — P. 103-104

¹⁴⁰ Патриляк І.К., Боровик М. А. Україна у роки Другої світової війни Видавництво: Видавець ПП Лисенко М. М. Місце видання: Ніжин Рік видання: 2010 Кількість сторінок: С. 234-235

Під час ведення бойових дій було досить холодно. У військ РСЧА були значні проблеми з підвозом боєкомплекту, провіанту та амуніції. Для того, щоб зігрітись, вони палили багаття. Фіни також страждали від лютих морозів однак в них був надійний тил, котрий допомагав солдатам на передовій. У фінів була гарна медична допомога для військових. Також в бліндажах було все обладнано для того, щоб солдати могли зігрітись. Військам РСЧА в цьому плані не надто пощастило, оскільки коли фіни відступали, вони підпалили всі прикордонні домівки для того щоб окупаційні війська не мали змоги нормально переночувати та хоч якось зігрітись¹⁴¹.

Також війська РСЧА через те, що наступали на вузькому перешийку, не мали змоги розгорнути свої бойові порядки в повну силу й застрягли на даному відтинку фронту й не могли нормально наступати, в свою чергу війська РСЧА піддавались зухвалим атакам фінських військових, котрі розстрілювали їхні колони техніки¹⁴².

Фіни отримали можливість накопичити резерви та перепочити від постійного військового тиску противника. Також, вище керівництво, поки військові готувались до другого раунду бойових дій, намагалось вирішити політичні питання для того, щоб вийти з поставленої тупикової ситуації.

Зі спогадів Маннергейма відомо, що: для того щоб доправити допомогу Фінляндії, котра воювала проти значно сильнішого по силі противника, відводилось багато часу. Спочатку Французи та Британці вантажили зі складів та заводів зброю, доправляли в порт, щоб потім доправити суднами допомогу до Фінляндії¹⁴³.

Країною, в якій вивантажували все необхідне Фінляндії для протистояння СРСР була Норвегія. Потім всі матеріальні засоби доправляли залізницею до фінляндського кордону. Далі потрібно було доправити всю

¹⁴¹ . Вінстон Черчілль. Спогади про Другу світову війну. Том I. / пер. з англ. П. Тарашука – К.: Вид-во Жупанського, 2024, С. 215-217

¹⁴² І розверзлося пекло... Світ у війні 1939-1945 років / Макс Гейстінгс; пер. з англ. Р. Ключка. – Харків: «Клуб Сімейного Дозвілля», 2023. С. 61-62

¹⁴³ Edwards. R. The Winter War: Russia's Invasion of Finland, 1939-1940. New York: Pegasus Books, 2009. P. 285-286

отриману допомогу з залізної дороги на передній край бойового зіткнення. Деяких військових доводилось навчати орудувати новими гарматами. Через це велику частину поставленої зброї не встигли використати під час Зимової війни¹⁴⁴.

Франція та Англія надіслали велику кількість засобів для ведення оборони, однак фінам довелось за них заплатити. До Фінляндії були доправлені винищувачі, зброя для піхоти, а також артилерія, міни, торпеди, засоби зв'язку, інженерне устаткування, протигази, амуніцію і тд. В додаток до вже надісланої допомоги Франція надіслала ще 200 безвідкатних гармат для того, щоб подолати нестачу фінської артилерії. Західні країни змогли поставити обмежену кількість необхідної зброї, до того ж, надана зброя більшою частиною відносилась до більш раннього періоду випуску й була вже застаріла. Війська СРСР намагались зламати опір фінів кількістю своїх військ, літаків та танків. Фіни, в свою чергу, для того, щоб протистояти танкам військ РСЧА, використовували запалюючу суміш «коктейль Молотова». Фіни кидали скляні пляшки з вогняною сумішшю в танк або бронемашину й техніка починала палати, а екіпаж через це покидав бойові машини. Інколи ті, хто вилазив з палаючих танків, підпалювали собі шинелі й починали також палати від даної суміші. Справа в тому, що ця суміш надзвичайно вогнебезпечна. Її вкрай важко загасити. Це була новітня розробка фінських військових для протидії танкам. Саме вона допомогла фінам перекрити нестачу протитанкових гармат¹⁴⁵.

Швеція також внесла свій вклад в допомогу фінам в протистоянні з ворогом. Вони передали гвинтівки, автоматичну зброю, гармати, ППО, набої до гвинтівок, артилерійські снаряди, літаки, амуніцію та бензин.

Допомога також надійшла з Італії. Італія поставила винищувачі, системи ППО. Угорщина також допомогла системами ППО, мінометами,

¹⁴⁴ Маннергейм, Карл Густав. Спогади. у 2 т. / пер. з фін. Юрій Зуб. – 2-е вид. Київ: Видавництво Наш формат, 2024. - Т. 2 — С. 182-183

¹⁴⁵ Trotter W. R. A frozen hell: The Russo-Finish winter war of 1939-1940. New York: Algonquin Books of Chapel Hill, 1991. P. 223-224

ручними гранатами, боєприпасами. Бельгія направила на допомогу фінам тільки боєприпаси. Через те, що Німеччина не дозволила провести цю допомогу через свою територію, доправити її для Фінляндії довелось через Францію та Британію, а далі в норвезькі порти. Німеччина побоювалась поставок зброї Фінляндії через свою територію, оскільки Гітлер не хотів сваритись з СРСР, надто після того, коли в серпні 1939 року СРСР та Німеччина уклали пакт про ненапад. Німеччина не хотіла щоб фінська війна нашкодила даним дружнім стосункам з СРСР. Німеччина навіть не поставляла свою зброю до Фінляндії.

Проте у Фінляндії була ще можливість замовити допомогу у США. Фіни хотіли замовити в Америці винищувачі, артилерію та боєприпаси. В Іспанії - деякі матеріальні засоби. В свою чергу Данія та Норвегія надіслали амуніцію й невеликі партії військових матеріалів. До Фінляндії надійшла військова допомога з різних країн світу, котра складалась з різних калібрів та типів озброєння. Це, звісно, викликало проблеми в навчанні фінських військових, котрим потрібно було освоювати нову зброю¹⁴⁶.

Найвища військова рада західних держав вперше розглянула військову підмогу Фінляндії 19 грудня 1939 року. Під час обговорення прозвучали різні думки з даного приводу. Багато хто побоювався розриву відносин з СРСР. Однак на початку січня 1940 року французький політичний і державний діяч Едуар Даладье наказав сформувати експедиційний корпус до Фінляндії. Допомогу Фінляндії завжди просувала Франція. Однак цьому протидіяли британці.¹⁴⁷

СРСР був змушений спостерігати складну ситуацію, котра склалась під час ведення бойових дій на радянсько-фінському фронті. Війська застрягли на Карельському перешийку й інших фронтах, майже ніде не просунувшись вперед, при тому втративши велику кількість особового складу та бронетехніки. Не досягнувши поставленої мети, а саме захоплення всієї

¹⁴⁶ Petrowski B. Wojna radziecko-fińska (zimowa) 1939-1940: legendy, niedomowienia, realia - Poznań: Wydaw. Naukowe UAM, 1997. – S. 190-191

¹⁴⁷ Соколов Б. В. Тайны финской войны. М. – Вече, 2000. – С. 270-271

території Фінляндії, керівництво СРСР почало прощупувати ґрунт для того, щоб почати вести перемовини з Фінляндією, однак на умовах, вигідних для СРСР¹⁴⁸.

5 лютого 1940 року радянський уряд надав відповідь, що вони не готові розпочинати перемовини з Фінляндією, оскільки керівництво Фінляндії відхилило пропозицію СРСР стосовного того, щоб частина Фінляндії відійшла під контроль СРСР. Перемовини були зупинені так толком й не розпочавшись¹⁴⁹.

У перший тиждень війни Сполучені Штати запропонували свої посередницькі послуги для вирішення фінсько-радянського конфлікту. Пропозицію направили і до уряду Фінляндії, і до уряду Радянського Союзу. Фіни негайно погодились. СРСР - відмовився. Молотов 31 жовтня вказав Сполученим штатам на їх проблеми у відносинах з Філіппінами і Кубою, порадивши вирішити свої питання, перш ніж втручатися у сторонні. Фіни ж, вважаючи що це не остаточна відповідь Радянського Союзу, звернулися по допомогу до Швеції. Окрім чого просили Швецію простежити за дотриманням інтересів фінів, які залишалися в СРСР. Через Швецію вони оповістили СРСР, що готові виступити з новими пропозиціями. Молотов не пішов на поступки й цього разу, заявивши, що немає потреби вести обговорення, оскільки Радянський Союз не визнає жодного іншого уряду, крім уряду Отто Куусінена. Зрештою, до фінського посла в Естонії просочилася інформація, що Радянський Союз готовий до перемовин на умовах передачі острова Ханко і усунення з посади Міністра закордонних справ Вайньотанера. Фіни відповіли відмовою, заявивши, що ніхто не буде вказувати їм хто буде міністром закордонних справ, або кого слід призначити на цю посаду. 5 лютого 1940 року Советський уряд надав відповідь, що вони не готові розпочинати перемовини з Фінляндією, оскільки керівництво Фінляндії відхилило пропозицію СРСР стосовного того, щоб частина

¹⁴⁸ Типпельскірх К. История второй мировой войны 1939-1945 Москва АКТ 2003. С. 184-185

¹⁴⁹ Маннергейм, Карл Густав. Спогади. у 2 т. / пер. з фін. Юрій Зуб. – 2-ге вид. Київ : Видавництво Наш формат, 2024. - Т. 2 — С. 185-186

Фінляндії відійшла під контроль СРСР. Перемовини були зупинені так толком й не розпочавшись¹⁵⁰.

Здавалося, не залишилось варіантів, щоб покласти край війні, хоча інші країни натхненно шукали шляхи примирити дві держави, плекаючи при цьому свої власні інтереси¹⁵¹.

Колишній Міністр закордонних справ Швеції Рікард Сандлер, який сподівався на те, що Радянський Союз не нападе на Фінляндію, прибув у Гельсінкі для перемовин з прем'єр-міністром Рюті та міністром закордонних справ Таннером. Сандлер запропонував свою допомогу в якості посередника. Він переконував фінів не допускати війська західних держав до регіону Петсамо у північній частині країни і до Мурманська, бо це спровокує продовження війни і підвищить ймовірність того, що вся Скандинавія втягнеться у конфлікт світового масштабу. Посол США проінформував Вашингтон що Фінляндію слід підтримувати аж доки не зміниться політична ситуація. Фіни спитали, чи не звернеться посол до Сполучених Штатів та Італії з проханням сприяти проведенню мирних переговорів із Радянським союзом. Посол обіцяв допомогти, але нічого не зробив. Ставало очевидним, більшість країн, хоча і підтримують Фінляндію, але намагаються водночас зберегти нейтралітет. В ряді випадків пропозиції з вирішення питання навислої над фінами загрози були вельми дивними. Зокрема, Вінстон Черчилль запропонував зібрати групу людей, які вміють кататися на лижах, вважаючи, що це якимось чином вирішить проблему. І лише одна Німеччина зберігала мовчання з приводу цього конфлікту¹⁵².

Отже, керівництво СРСР в останній день осені 1939 року розпочало збройну агресію проти Фінляндії. Гельсінкі та інші фінські міста з перших днів війни зазнали бомбардувань з повітря. На початку вторгнення радянська

¹⁵⁰ Хрущев Н. С. Воспоминания. Избранные фрагменты. М.: Вагриус. 1997 — С. 238-239

¹⁵¹ Даниленко В. Всесвітня історія: Хронологія основних подій / Віктор Даниленко, Сергій Кокін. — К.: Либідь, 1997. — С. 123-124

¹⁵² Sharon L. World war II Day by Day. London; New York: Dorling Kindersley Pub. 2001 P. 144-145.

сторона зосередила переважаючі сили, сподіваючись на швидкий розгром фінських збройних сил. Війська Фінляндії, що значно поступалися за чисельним складом та озброєнні червоній армії взяли на себе мужньо стали до оборони країни.

Армія СРСР наступала на територію Фінляндії, однак планам керівництва СРСР на швидку перемогу не судилося збутися. Через те, що війська Фінляндії забезпечили потужну оборону, війська РСЧА не змогли далеко просунутись вглиб фінської території. Бойові дії затягнулись, що призвело до тяжких втрат червоної армії.

Недооцінка можливостей фінських збройних сил ворога, також стратегічні прорахунки призвели до того, що війська РСЧА втратили свою бойову спроможність вже через пару тижнів інтенсивних бойових дій.

В свою чергу фіни, спираючись на потужну «лінію Манергейма», міцно тримали оборону, а проаналізувавши ситуацію, досить вміло використовували тактику несподіваних ударів, розпочали атаки на різних ділянках фронту, що призвело до оточень (Суомуссалмі та ін.), поразок і відступу радянських військ. Червона армія зазнала великих втрат в людях і техніці. Бої точилися в суворих природно-кліматичних умовах (морози досягали 35-40 градусів, а сніговий покрив — понад одного метра). Користуючись прорахунками радянського командування фінські війська зуміли зупинити радянський наступ і на певний час стабілізувати фронт. Концентруючи свої сили на напрямках вірогідного удару червоних військ, фіни готувались відбивати новий можливий наступ, а в той час радянське командування продовжувало накопичувати резерви і бойову техніку для фінального удару.

ВИСНОВКИ

Таким чином, розглянутий у розділах матеріал показує, що тема радянсько-фінської війни, не дивлячись на те, що в останні десятиріччя вийшли деякі праці, присвячені цій події, у вітчизняній історіографії висвітлено недостатньо.

Після більшовицької революції 1917 року Фінляндія, що була частиною Російської імперії, відокремилась від Росії та стала незалежною державою. Однак, більшовицьке керівництво не полишило спроб повернути Фінляндію до складу радянської держави. Це у 1918 р. спровокувало першу фінсько-російську війну, що закінчилась підписанням Тартуського мирного договору та встановленням загальновизнаного державного кордону між обома країнами. На початку 1930-х років між Фінляндією та СРСР був укладений договір про ненапад, дія якого мала тривати до середини 1940-х років. Однак фінська влада не мала довіри до підписаних з СРСР угод. Оскільки територія Фінляндії була досить вигідною позицією для виходу в Балтійське море, фінське керівництво не відкидало думки про можливе військове вторгнення з боку СРСР. На Карельському перешийку почалося зведення потужної лінії оборонних укріплень, що згодом отримала назву «лінія Маннергейма».

В середині 1930-ті рр. сталінське керівництво намагалося досягти своєї мети дипломатичним шляхом. Керівництво СРСР запропонувало Фінляндії фінансову та економічну допомогу щоб завадити їй укласти договір з Німеччиною. Нав'язливо висувалися їй «пропозиції» територіального характеру, явно не вигідні для фінів. Фінляндія також висунула умову, що ніхто не може використовувати внутрішні води Фінляндії для нападу на Радянський Союз. Проте СРСР зажадав, щоб фіни стали його союзниками. Фінський уряд відхилив таку пропозицію, вказавши на той факт, що це порушить їх суверенітет та політику нейтралітету.

З початку 1930-х рр. розпочалася модернізація фінської армії, а також поновлено будівництво «лінії Маннергейма». Після початку Другої світової війни Фінляндія оголосила про свій нейтралітет.

Укладення радянсько-німецького пакту про ненапад з таємними протоколами про розподіл сфер впливу у Східній Європі (Фінляндія опинилась в радянській сфері впливу) відкрили сталінському керівництву можливість для вирішення поставленої мети-анексії Фінляндії військовим шляхом. Невдовзі після початку Другої світової війни СРСР «запросив» Фінляндію підписати пакт про ненапад, але фінське керівництво відхилило дану пропозицію. Після проведення відповідних переговорів в Москві погодились на ремілітаризацію Аландських островів фінською армією, а вже існуючий договір про ненапад доповнився пунктом про те, що жодна зі сторін не буде вступати в союзи один проти одного.

Втім, Радянський Союз не відмовився від своїх планів щодо захоплення Фінляндії і вже у вересні 1939 року почав стягувати війська до кордонів. Активно розроблялись плани вторгнення на територію сусідньої держави. Фінський уряд, усвідомлюючи можливість збройної агресії з боку СРСР, намагався вести переговори з його керівництвом, щоб вирішити питання про територіальні претензії. Однак переговори не принесли бажаного результату, оскільки ніхто не хотів поступатися.

В останній день осені 1939 року війська СРСР розпочали вторгнення на територію Фінляндії. Зосередивши на радянсько-фінському кордоні переважаючі сили в людях і техніці, червона армія намагалася швидко просунутися вглиб країни, однак особливого успіху не мала. Через те, що війська Фінляндії, спираючись на «лінію Маннергейма», забезпечили стійку оборону, війська РСЧА не змогли досягти стратегічних цілей. Бойові дії затягнулись, що призвело до тяжких втрат червоної армії. Недооцінка ворога, прорахунки в веденні бойових дій, недостатня підготовка керівних кадрів і особового складу військ, погана розвідка, важкі природно-кліматичні умови на театрі бойових дій стали причиною того, що війська РСЧА втратили свою бойову спроможність вже через кілька тижнів інтенсивних боїв. Війна прийняла затяжний характер.

У свою чергу фіни, котрі мужньо тримали оборону, використовуючи гнучку тактику, розпочали добре сплановані стрімкі атаки на різних ділянках фронту, що призвело до оточень радянських сил, важких втрат серед особового складу і техніки, часткового відступу червоних військ.

Після початку війни з СРСР Фінляндія почала отримувати допомогу від різних країн (військовою технікою, спорядженням, продовольством тощо), але її масштаби та темпи надходження суттєво не вплинули на перебіг воєнних дій на фронті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Бои в Финляндии. Воспоминания участников. Ч.I. / Под ред. Ф.Ф. Матросова. М.: Воениздат, 1941. 392 с.
2. Вінстон Черчілль. Спогади про Другу світову війну. Том I. / пер. з англ. П. Таращука. К.: Вид-во Жупанського, 2024, 496 с.
3. Внешняя политика СССР. Сборник док. Т. IV (1935—июнь 1941 г.) /Отв. ред.С. А. Лозовский, ред. и автор прим. проф.Б. Е. Штейн. М.:Госполитиздат, 1946 . 647 с.
4. Воронов Н. Н. На службе военной. М.: Воениздат, 1963. 440 с.
5. Василевський О.М. Справа всього життя. К.: Політвидав України, 1989 590 с.
6. Гальдер Ф. Военный дневник. Т. 1 1939-1941 / пер. с нем. И. Глаголева М.; М., Воениздат, 1969. 496 с.
7. Маннергейм, Карл Густав. Спогади. у 2 т. / пер. з фін. Юрій Зуб. 2-е вид. К.: Наш формат, 2024. Т. 2. 368 с.
8. Мерецков К. А. На службе народу. 5-е изд. М.: Политиздат, 1988. 447 с.
9. Микоян А.И. Так было. Размышления о минувшем. М.: Вагриус, 1999. 638 с.
10. Сійласвуо Ялмарі, Бої за Суомуссалмі / пер. з фін. Денис Ковальов і Оксана Поліщук; наук. ред. укр. вид. Денис Ковальов. Київ: 2024. 192 с.
11. СССР – Германия. 1939-1941. Секретные документы /Под ред. Ю.Г. Фельштинского. М.:ЭКСМО, 2011.384 с.
12. Хрущев Н. С. Воспоминания. Избранные фрагменты. М.: Вагриус, 1997. 511 с.
13. Александров К. М. Вызов режиму (К вопросу антисоветских настроений в частях действующей армии в период советско-финляндской войны 1939-1940 гг.) // Посев. 1993. № 6. С. 104-112.
14. Александров К. М. Красная агрессия // Советско-финская война 1939-1940 гг. Минск, 1999. С. 59 – 81.

15. Аптекарь П.А. Оправданы ли жертвы? // Военно-исторический журнал. 1992. № 3. С. 43-45.
16. Аптекарь П. Советско-финские войны. М.: Эксмо, Яуза, 2004. 384 с.
17. Божко О. Хроніка бойових дій 44-ї Київської Червонопрапорної стрілецької дивізії у Радянсько-фінляндській війні 1939-1940 рр. Україна-Фінляндія: зб. наук. статей. Київ – Гельсінкі, 1999. 368 с.
18. Бівор Е. Друга світова війна /Пер. з англ. В. Горбатька. К. : Вид. група КМ-БУКС, 2022. 848 с.
19. Вехвіляйнен О. Фінляндія в другій світовій війні: між Німеччиною і Росією / Олі Вехвіляйнен; [пер. з англ. Є. Лохіної]. К.: Темпора, 2010. 247 с.
20. Від Великого Князівства до сучасної держави: Політ. історія Фінляндії від 1809р.: Пер. з фін. /О. Юссіла, С Гентіля, Ю.Неваківі. К.: Унісерв, 2002. 407с.
21. Газін В.П., Копилов С.А. Новітня історія країн Європи та Америки 1918 - 1945 рр.: Підручник для студентів вищих навчальних закладів. 2-е видання, доповнене, перероблене. К., 2003. 412 с.
22. Галушка А. Брайлян Є. Змова диктаторів. Поділ Європи між Гітлером і Сталіним 1939-1941.К, 2019. 369 с.
23. Гриневич В.А. Неприборкане різноголосся: Друга світова війна і суспільно-політичні настрої в Україні. 1939–червень 1941 рр. Київ - Дніпропетровськ : Видавництво «Ліра», 2012. 508 с.
24. Гриневич В.А. Радянсько-фінляндська війна 1939-1940, «Зимова війна» 1939-1940 // Енциклопедія історії України: У 10 т. / Редкол.: В.А. Смолій та ін. К. : Наук. думка, 2012. Т. 9: П-С. 2012. С. 121-122.
25. Гриф секретности снят. Потери Вооруженных сил СССР в войнах, боевых действиях и военных конфликтах. М.: Воениздат, 1993. 415 с.
26. Даниленко В. Всесвітня історія: Хронологія основних подій / В. Даниленко, С. Кокін. К.: Либідь, 1997. 261 с.

27. Ерман Г. Зимова війна: як Фінляндія зупинила наступ СРСР, в якому загинули тисячі українців, 2019/ URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-50431418> дата звернення (05.04.2025).
28. Зимова війна 1939-1940 рр. /Гордон Франк Сандер, перекл. М. Пристовний . К.: Вид. «КНТ», 2024. 305 с.
29. І розверзлося пекло... Світ у війні 1939-1945 років / Макс Гейстінгс; пер. з англ. Р. Клочка. – Харків: «Клуб Сімейного Дозвілля», 2023. 752 с.
30. Кіндер Г. Всесвітня історія: Довідник: Пер. з нім./ Герман Кіндер, Вернер Хільгеман,; Наук. ред. пер. А. Г. Слюсаренко, О. Ф. Іванов, Худ. Гаральд Букор, Рут Букор. — Пер. з нім. 2-го вид. К.: Знання-Прес, 2001. 631 с.
31. Ковальов Д.В. «Фінляндська Народна Республіка» як більшовицька авантюра // Полілог: збірник наукових праць. Одеса, 2016. Вип. 3. С. 11-22.
32. Козлітін В.Д. Друга світова війна 1939-1945 рр. Харків: РА, 2001. 336 с.
33. Лук'янюк В. Цей день в історії Незалежність Фінляндії, 2015 URL: <https://www.jnsm.com.ua/h/1206P/> дата звернення (05.04.2025)
34. Макаренко А. 71 рік Зимовій війні. Як у карельських снігах загинула елітна українська дивізія, 2010 URL: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2010/11/30/6773/> дата звернення (05.04.2025)
35. Мараєв В. Мюнхенська змова і доля України, 2024 URL <https://uain.press/articles/myunhenska-zmova-i-dolya-ukrayini-957388> дата звернення (06.04.2025)
36. Махун С. Громадянська війна у Фінляндії: як Маннергейм потопив у крові заколот червоних і росіян, 2024 URL <https://news.telegraf.com.ua/ukr/kultura/2024-01-27/5830143-gromadyanska-viyna-u-finlyandii-yak-mannergeym-potopiv-u-krovi-zakolot-chervonikh-i-rosiyan> дата звернення (06.04.2025)
37. Мейнандер Г. Історія Фінляндії: Лінії, структури, переломні моменти / Переклала зі швед. Наталя Іваничук. Львів: ЛА «Піраміда», 2009. 216 с.

38. Мельтюхов М. И. Упущенный шанс Сталина. Советский Союз и борьба за Европу: 1939–1941. М.: Вече, 2000. 608 с.
39. Носков А.М. Северный узел // Военно-исторический журнал. 1999. № 7. С. 7-19.
40. Мокрик Р. Мюнхенський договір 1938: зрада напередодні війни, 2020 URL: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2020/09/30/158187/> дата звернення (06.04.2025)
41. Овсяный И. Д. 1939: последние недели мира. М.: Политиздат, 1981. 319 с.
42. Пастівничий М. Пакт Молотова-Ріббентропа. Що це таке і яке його значення для нас?, 2022 URL: <https://surma.com.ua/200-pakt-molotova-ribbentropa-shcho-ce-take-i-iake-iogo-znachennia-dlia-nas.html> дата звернення (05.04.2025)
43. Патриляк І.К., Боровик М. А. Україна у роки Другої світової війни Видавництво: Ніжин: ПП Лисенко М. М. 2010. 590 с.
44. Пивовар С., Слюсаренко А. До проблеми зародження національної державності в Україні та Фінляндії (спроба порівняльного аналізу) // Етнічна історія народів Європи: Збір. наук. праць. Вип. 5. К., 2000. С. 43-47.
45. Пивовар С. Ф., Серіщев Я.М., Стельмах С. П. Всесвітня історія ХХ століття. К. : «Феміна», 1995. 240 с.
46. Полпреды сообщают...: Сборник документов об отношениях СССР с Латвией, Литвой и Эстонией. Август 1939г.-август 1940г.М.:Наука, 1990.541с.
47. Полягли в снігах Суомі: Книга Пам'яті України про громадян, які загинули у воєнних конфліктах за рубежом. К.: Пошуково-видавниче агентство «Книга Пам'яті України», 2004. Т. 2. 968 с.
48. Радянсько-фінська війна. Прорив лінії Маннергейма 1939-1940. / Елоїза Енгл Лаурі Паананен, перекл. А. Стахно. Київ: «КНТ», 2024. 306 с.
49. Ріс Лоренс Гітлер і Сталін. Тирани і Друга світова війна / пер. з англ. К. Диса .4-е вид. К.: Лабораторія, 2023.480 с.

- 50.Радянсько-фінська війна (1939-1940) URL:
[https://uk.wikipedia.org/wiki/Радянсько-фінська_війна_\(1939—1940\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Радянсько-фінська_війна_(1939—1940)) дата
 звернення (05.04.2025)
51. Семиряга М. Политическая подоплека «Зимней войны» // Огонек. 1989. №22. С. 28-32
52. Семиряга М. Тайны сталинской дипломатии. 1939-1941. М.: Высш. Шк., 1992. 303с.
53. Симонов К. М. Глазами человека моего поколения. М.:Агенство печати Новости, 1988. 480 с.
54. Советско-финская война 1939-1940 гг. Хрестоматия / Под ред. А. Тарас. Минск: Харвест, 1999. 464 с.
55. Соколов Б. В. Тайны финской войны. М. :Вече, 2000. 416 с.
56. Солонін М. С. 25 червня: дурість чи агресія? / Перекл. О. В. Черевко; худож.-оформлювач М. С. Мендор. Харків: Фоліо, 2022. 540 с.
57. Типпельскирх К. История второй мировой войны 1939-1945 М.: АКТ 2003. С. 795.
58. Трегуб Г. Історик Тімо Вігавайнен: радянсько-фінська війна є чи не найголовнішою подією в нашій національній історії, 2012 URL:
<https://tyzhden.ua/istoryk-timo-vihavajnen-radiansko-finska-vijna-ie-chy-ne-najholovnishoiu-podiieiu-v-nashij-natsionalnij-istorii/> дата звернення
 (05.04.2025)
59. Трубайчук А. Друга світова війна. Коротка історія. К.:Наук. думка,1995. 192 с.
60. Широкоград А. Б. Три войны «Великой Финляндии». М. Вече, 2007. 348 с.
61. Широкоград А. Б. Финляндия. Через три войны к миру. М.: Вече, 2009. 248с.
62. Carl Van Dyke The Soviet Invasion of Finland 1939-1940 London, Portland, 1997. 470 p.
63. Douglas R. The advent of War 1939-1940, London, Washington, 1978. 167p.

64. Edwards. R. The Winter War: Russia's Invasion of Finland, 1939-1940. New York: Pegasus Books, 2009. 352 p.
65. Krosby H. P. Finland, Germany and the Soviet Union, 1940-1941. The Petsamo Dispute. London, 1968. 275 p.
66. Jacobson M. The Diplomacy of the Winter War. Cambridge: Harvard University Press, 1961. 292 p.
67. Petrowski B. Wojna radziecko-fińska (zimowa) 1939-1940: legendy, niedomowienia, realia. Poznań: Wydaw. Naukowe UAM, 1997. 270 s.
68. Schwartz A. J. America and the Russo-Finnish War. Washington: Public Affairs Press, 1960. 103 p.
69. Sharon L. World war II Day by Day. London; New York: Dorling Kindersley Pub. 2001. 700 p.
70. Trotter W. R. A frozen hell: The Russo-Finish winter war of 1939-1940. New York: Algonquin Books of Chapel Hill, 1991. 401 p.
71. Wuorinen J.H. Finland and World War 1939-1944/ New York: The Ronald Press Company, 1948. 228 p.
72. Willmott H. P. World War II. New York: Dorling Kindersley Pub 2012. 336 p.

РЕЗЮМЕ

Бакалаврська робота присвячена радянсько-фінській війні 1939-1940 рр. Висвітлено міжнародну обстановку, причини та обставини виникнення війни між СРСР та Фінляндією. Проаналізовано перебіг бойових дій на радянсько-фінському фронті до прориву «лінії Маннергейма». Показано вплив дії політичних, економічних, військових та інших чинників на розвиток подій радянсько-фінського конфлікту.

Ключові слова: радянсько-фінська війна, «лінія Маннергейма», конфлікт.

SUMMURY

The bachelor's thesis is devoted to the Soviet-Finnish war of 1939-1940. The international situation, causes and circumstances of the war between the USSR and Finland are highlighted. The course of hostilities on the Soviet-Finnish front until the breakthrough of the "Mannerheim line" is analyzed. The influence of political, economic, military and other factors on the development of the Soviet-Finnish conflict is shown.

Keywords: Soviet-Finnish war, "Mannerheim line", conflict.